

META

93:1

META MEDELTIDSARKEOLOGISK TIDSKRIFT

META:s styrelse/huvudredaktion

Peter Carelli
Lars Ersgård
Ingrid Gustin
Anders Jonasson

Mats Mogren
Mats Roslund
Katalin Sabo

META:s omslagsbild: Christina Borstam, Lund,

META ges ut som medlemstidning av Medeltidsarkeologiska föreningen och kommer ut med fyra nummer per år. Medlemsskap i föreningen erhålles genom att medlemsavgiften (för år 1993 kr 100:-) insättes på postgironummer 45 32 11-5.

Tryckt med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

KF-Sigma tryckeri, TLTH, Lund.
ISSN 0348-7903

Redaktionellt

Samtliga artiklar i detta 1993 års första META-nummer har anknytning till temat "Arkeologi och exploatering". Ämnet är aktuellare än någonsin. Den s.k. HUR-utredningen lade nyligen fram sitt betänkande, betitlat just "Arkeologi och exploatering", vilket kan innebära den kanske största förändringen för svensk exploateringsarkeologi sedan fornminneslagens tillkomst 1942. Utredningsförslaget, vilket förordar privatisering och anbudskonkurrens, har givetvis omedelbart väckt stor debatt och inte minst mycket starka känslor. Många menar att förslaget, om det går igenom, kommer att innebära den stora katastrofen för svensk kulturminnesvård. Kulturarvet kommer på sikt att ödeläggas, bli ett offer för kommersiella krafter. Andra hävdar att en avreglering av exploateringsarkeologin i själva verket kan innebära en förnyelse och skapa förutsättningar för en kreativ diskussion kring kvalitet och målsättning i verksamheten. Vad än HUR-utredningens betänkande resulterar i, står det klart att exploateringsarkeologin i Sverige på något sätt måste reformeras. Att utmåla det nuvarande tillståndet som ganska positivt, vilket många nu gör inför hotet om en stundande förändring, är verklighetsförfalskning om man menar att exploateringsarkeologins uppgift i första hand skall vara kunskapsuppbyggnad. Även om det givetvis har gjorts enskilda goda insatser i den vägen kan detta inte dölja det faktum att verksamheten fortfarande i första hand handlar om att gräva bort fornlämningar, dvs. ge service åt det övriga samhället och *de kommersiella krafterna*. Svensk exploateringsarkeologi måste finna en ny identitet och inriktning. Den måste inse att kvaliteten i arkeologin måste handla om just kunskap, inte om låga kostnader, rationella fältmetoder e.dyl.

En odiskutabelt positiv effekt, som HUR-utredningen således redan fått, är att det debatteras exploateringsarkeologi som aldrig förr, inte bara på "frikabordsnivå" utan även i mera officiella medier. Följande META-artiklar skall förhoppningsvis vara ytterligare stoff till debatten.

Den ständigt aktuella relationen mellan exploateringsarkeologi och kunskapsproduktion är ämnet för en artikel av Stefan Larsson och Elisabeth Rudebeck. Genom att ta utgångspunkt i en generell jämförelse mellan exploateringsgrävningar och forskningsgrävningar får problematiken en mindre vanlig men intressant belysning.

I META 1992:3 debatterade Eva Svensson och Per-Olof Millberg från läns museet i Karlstad frågan om meningsfulla ambitionsnivåer vid exploateringsgrävningar. Bakgrunden var ett aktuellt grävningssärende i Kristinehamn, vid vilket länsstyrelsen tillämpat anbudsförfarande. De båda anbud, som lades och av vilka det ena kom från nämnda länsmuseum, skilde sig ganska avsevärt vad gäller kostnadsnivån varför läns museets representanter fann anledning att diskutera ambitionerna hos den "konkurrerande firman". Vi följer nu upp detta ännu så länge ganska unika exempel på anbudsförfarande i praktiken och låter den "konkurrerande firman" ge sin syn på saken. "Firman" ifråga är UV:s regionkontor i Kungsbacka, som fick länsstyrelsens uppdrag att utföra grävningen i Kristinehamn.

Som ovan nämdes, pendlar reaktionerna på HUR-utredningens betänkande mellan katastrof och förnyelse. Värdefullt för debatten skulle onekligen vara att begrunda erfarenheter från de länder där man redan tillämpat ett sådant system, som utredningen föreslår. Mary MacLeod förmedlar dylika erfarenheter från Storbritanien, där arkeologerna sedan ett antal år fått leva med anbudsarkeologi.

De återstående inläggen anknyter till tidigare debatter. Christina Rosén tar med utgångspunkt i aktuella fälterfarenheter från Halland på nytt upp frågan om det relevanta i att undersöka nyare tiders lämningar. Gad Rausing's bidrag är en kommentar till Roger Blidmos artikel i META 1992:3, som handlade om det problematiska "rapportberget". Anders André'n ger slutligen en kort replik till Axel Christophersen med anledning av dennes artikel om historisk arkeologi i META 1992:4.

För övrigt har META:s utsidor för första gången på ganska länge genomgått en förnyelse. I fortsättningen kommer dessa att vara något mera kulörta än tidigare. Även texten har fått en lätt layoutmässig ansiktslyftning samt kompletterats med en instruktion hur kommande skribenter skall leverera sina bidrag.

META-redaktionen i Lund

Arkeologin och makten över meningen

Stefan Larsson och Elisabeth Rudebeck

Inledning

När arkeologin i Sverige diskuteras framhålls det ofta att bearbetningen och kunskapstillväxten rörande material från exploateringsundersökningar inte har hållit samma takt som tillväxten av det arkeologiska källmaterialet och att exploateringsgrävt material därför endast till ringa del finns med i forskningsdebatten.¹ Orsakerna till detta problem är naturligtvis flera, bl.a. det olyckliga "paradigmet" att uppdragsbaserad arkeologi skulle vara en "service för samhällsplaneringen" och inte skulle ägna sig åt forskning, utan endast teknisk / dokumentär rapportering och uppordning av källmaterialet.² Sedan en tid tillbaka har detta synsätt ifrågasatts, eftersom det blivit allt tydligare att materialens potential inte har kunnat realiseras utan forskning. Materialen har inte givits någon *mening* i tillräcklig utsträckning.

Det har samtidigt ställts allt större krav på att uppdragsarkeologin ska presentera "vetenskapliga" motiveringar inför undersökningarna och det krävs också att man tar ansvar för bearbetning och analys av materialen, d.v.s. forskning. Ökad publicering av resultat och utvärderingar av metoder efterlyses också. Konkreta planer för hur dessa förbättringar ska realiseras - och finansieras - inom ramen för uppdragsverksamheten är däremot ovanliga. Samtidigt ställs också krav från statsmakternas och exploatörernas sida om att uppdragsarkeologin ska minska sina kostnader - eller kostnadsökningar - för undersökningarna. I linje med dessa önskningar kan man träffa på uttalanden av typen: "det måste grävas effektivare" eller "måste allt dokumenteras med samma noggrannhet?".

För de flesta arkeologer som har erfarenhet av uppdragsverksamhet framstår de olika budskapen som motsägelsefulla och som ett tecken på att det råder förvirring angående vad en arkeologisk undersökning innebär. "Effektiva metoder" kan ju inte tänkas utan att både effektivitet och metod relateras till frågor, till strävanden, till önskningar - d.v.s. effektiva metoder för vissa syften. Med "noggrannhet" förhåller det sig likadant - noggrannheten syftar ju till något - den är självfallet inte ett självändamål.

Ovanstående reflexioner, som torde vara välbekanta för de flesta anti-klariskt verksamma arkeologer i Sverige idag, utgör utgångspunkten för de

frågor som vi valt att ta upp till diskussion.

Naturligtvis är vår framställning färgad av våra speciella erfarenheter, framför allt inom sydvästkånsk exploateringsarkeologi (förhistoria och medeltid) och forskarutbildning i arkeologi och medeltidsarkeologi vid Lunds universitet. Vi tror inte att dessa erfarenheter och åsikter är allmängiltiga för alla arkeologer vid vare sig "våra" eller andra museer eller institutioner. Däremot vågar vi påstå att det problematiska förhållandet mellan exploateringsarkeologi och universitets/forskningsarkeologi är allmängiltigt för hela landet.

Frågeställningar

Exploateringsarkeologin kritiseras ibland för att ställa frågor i efterhand, medan man som kontrast hävdar att forskningsarkeologin utgår från specifika frågor och sedan utifrån dessa uppsöker sina objekt - d.v.s. att frågorna kommer *före* undersökningen.³ Detta sätt att framställa skillnaden mellan de olika undersökningstyperna kan dock ifrågasättas. Frågan här är väl inte så mycket *om* man har några frågor före undersökningen - det är svårt att tänka sig att man påbörjar en undersökning utan några som helst frågeställningar - utan snarare *vilka* frågorna är, om de aktivt diskuteras, utarbetas, kritiseras och utvärderas eller om man ställer slentrianmässiga frågor, som inte söker ny potentiell information. Självfallet väcks frågor *även i efter-*

I arkeologins vinkällare

hand och detta gäller också för forskningsbaserade undersökningar. Det är ju ett led i en forskningsprocess att idéer föds, mönster skönjes och att erfarenheter och frågor förändras allteftersom undersökning och analys fortgår. Den mesta arkeologiska forskningen sker ju i själva verket "i efterhand" genom att nya aspekter lägges på äldre material och genom att tidigare synsätt utsätts för kritik.

Material som grävdes och dokumenterades för 30, 40, 50 år sedan eller mer har i allmänhet inte en högre kvalitet än nyligen framtagna material från exploateringsgrävningar, snarare tvärtom. Det finns många exempel på akademiska avhandlingar från de senaste decennierna som behandlat källmaterial som framtagits för länge sedan, genom utgrävningar som inte ba-

serades på särdeles avancerade frågor.⁴ Trots att dessa äldre material alltså inte framtagits utifrån dagens frågeställningar anses de ha ett värde för dagens akademiska forskning. Detta sagt, inte som försvar för samtidens dåligt genomtänkta eller slentrianmässiga frågeställningar, utan för att avliva myten om att material från dagens exploateringsundersökningar inte skulle ha *något* värde mer än utifrån frågeställningar formulerade i samtiden. Det bör här också påpekas att även en kvantitativ tillväxt av källmaterial kan generera kvalitativa förändringar i synen på (för)historien, vilket i sin tur bör förändra undersökningarnas inriktning.⁵

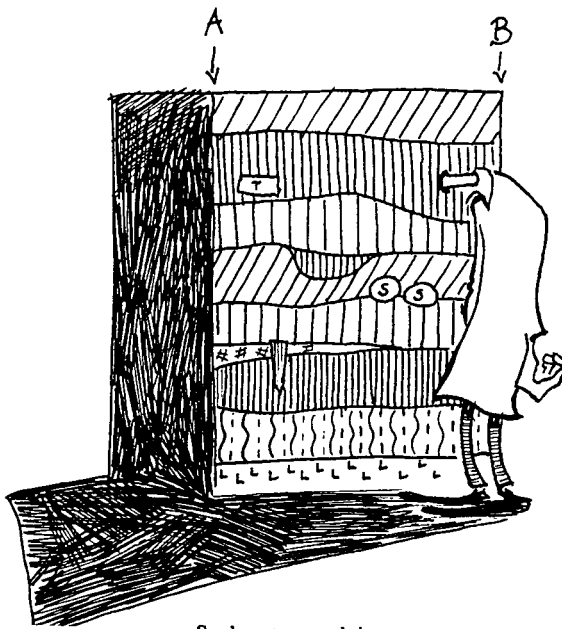
När det alltså gäller arkeologiska frågeställningar finns det ett obegränsat antal sådana att utgå ifrån och dessutom leder varje faktisk undersökning till att nya frågor ställs, att nya idéer väcks och att nya obegripligheter uppenbarar sig. Man får sålunda ofta anledning att ifrågasätta sina tidigare synsätt och de inledande frågeställningar man hade. Detta är kreativa processer och därmed inte något som sker på ett förutsägbart sätt. Det är dessutom svårt att föreställa sig (eller att önska sig) att det skulle råda någon konsensus inom den arkeologiska världen om vilka frågeställningar som skulle vara de bästa inför varje given undersökning. Det finns ju, som alla vet, olika åsikter om vilken sorts kunskap som arkeologisk forskning och undersökning bör eftersträva, respektive inte eftersträva.

..traditioner, skalor och orsaker till undersökningarna....

Vi vill här ta upp ett par orsaker till att olika sorters frågor ställs inför olika sorters undersökningar. De orsaker vi behandlar kan betecknas som strukturberoende, d.v.s. att de hänger samman med strukturerna hos:

- a) storskaliga undersökningar respektive småskaliga undersökningar
- b) exploateringsundersökningar respektive forskningsundersökningar
- c) förhistorisk arkeologi respektive medeltidsarkeologi ⁶

Man kan säga att frågeställningar inför en undersökning hänger ihop med själva den rumsliga *skalan* (eller volymen) på den arkeologiska undersökningen och därmed också med undersökningens *orsaker*. Med detta menar vi att storskaliga undersökningar vanligen inriktas på *generella* problem angående förändring över tid i ett visst område, d.v.s. ett *diakront perspektiv*, medan småskaliga undersökningar mer inriktas på *synkrona perspektiv* och på interna förhållanden i detaljundersökta anläggningar, detaljerade

Synkront perspektiv

fyndkontexter etc.

När det gäller bakgrunden till undersökningar inom *förhistorisk arkeologi* kan sägas att forskningsbaserade undersökningar ofta utgår från frågeställningar rörande en specifik period och / eller ett specifikt fenomen och man söker därför upp så kronologiskt (eller "fenomeniskt") "rena" lokaler som möjligt. Det är vanligt att studerande söker sig till forskarutbildningen just för att de är intresserade av en speciell förhistorisk tidsperiod och/eller ett visst fenomen inom en viss tidsperiod. Doktorsavhandlingar idag behandlar sällan större tidsavsnitt av förhistorien än de givna "arkeologiska perioderna", möjligen behandlas den äldre eller yngre delen av en av de tre stora förhistoriska perioderna. Det är vidare ännu mera sällsynt med avhandlingar som behandlar "övergångarna" mellan dessa stora perioder. Denna tradition inom den förhistoriska forskningsbaserade arkeologin har, i kombination med den ekonomiska svårigheten av att utföra mer storskaliga arkeologiska forskningsundersökningar, gjort att småskalighet och synkrona perspektiv generellt har kommit att känneteckna förhistoriska forskningsundersökningar.

I motsats härtill har storskalighet och diakrona perspektiv i ökande utsträckning kommit att känneteckna exploateringsundersökningar. Det är m.a.o. just *relationen* mellan olika typer av lämningar från olika tider som här ofta blir det intressanta att undersöka: t.ex. hur har människor vistats i och använt sig av området under olika tider och hur har de förändrat området genom tiderna ?

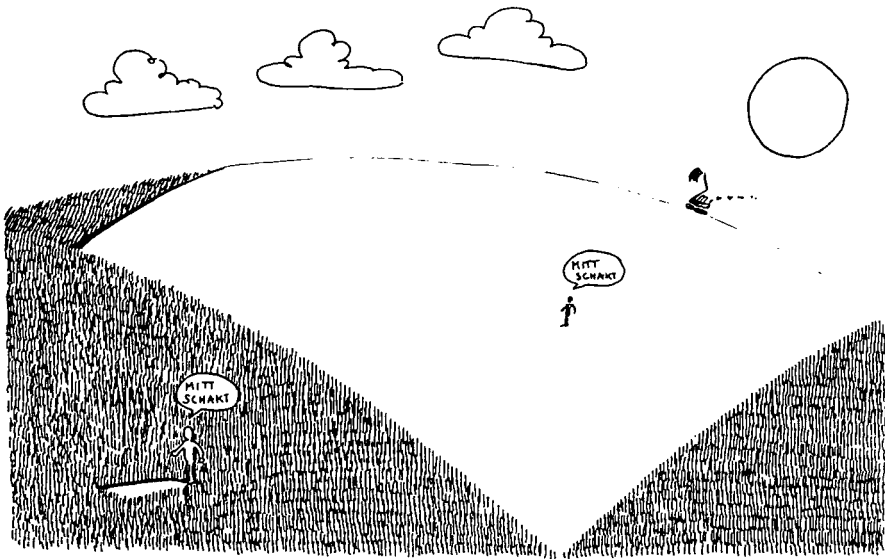
När det gäller *medeltidsarkeologi* förhåller det sig något annorlunda. Medeltidsarkeologiska undersökningar i städerna är vanligen orsakade av exploatering och de är av tradition oftast inriktade på diakrona perspektiv. Detta har bl.a. sin orsak i att man vanligen undersöker tomter där förändringar i bebyggelsen ägt rum från medeltid fram till modern tid. Denna vertikala koncentration av lämningar tillsammans med goda bevaringsförhållanden gör att mycket finmaskiga kronologier kan etableras (jämfört med förhistoriska kronologier). Förändringen över tid inom en och samma yta blir alltså ofta själva undersökningsobjektet, på samma sätt som för exploateringsundersökningar med huvudsakligen förhistoriska lämningar.

När det så gäller skillnaderna i skala mellan forskningsundersökningar och exploateringsundersökningar inom medeltidsarkeologin råder generellt liknande förhållanden som inom den förhistoriska arkeologin. Sålunda är forskningsundersökningarna, vilka inom medeltidsarkeologi är relativt sällsynta, vanligen mycket mindre än exploateringsundersökningarna. Orsakerna till detta är naturligtvis även här ekonomiska, men även en inriktning på specifikt diakrona problem anses inom medeltidsarkeologin vanligen kräva mindre ytor/volymer (i städerna) för att belysas eller lösas än de gör inom den förhistoriska arkeologin.

För att ställa saken på sin spets kan man säga att forskningsbaserade undersökningar är småskaliga, både yt- och/eller volymmässigt och kostnadsmässigt, och vanligen synkront inriktade. Exploateringsbaserade undersökningar är storskaliga, både yt- och/eller volymmässigt och kostnadsmässigt, och vanligen diakront inriktade.

...pengar och procedur...

Frågorna inför forskningsgrävningar, likaväl som inför exploateringsgrävningar, bestäms alltså snarast av den rumsliga skala och de ekonomiska ramarna de olika sorternas arkeologi arbetar inom. Mer konkret betyder detta att de medel som finns att få till forskningsgrävningar endast undantagsvis är av den storlek att de medger "storskaliga" undersökningar om 1000-tals,

En fråga om skala

10 000-tals kvm eller mer. De ekonomiska medlen sätter alltså gränser för själva den rumsliga skalan och denna i sin tur sätter alltså gränser för vilka frågor som kan ställas, dvs. vilka frågeställningar man *kan* utgå ifrån när man söker medel till sitt projekt.

För exploateringsgrävningar gäller också att ekonomiska faktorer (d.v.s. exploatörers behov av mark) avgör den rumsliga skalan på undersökningen. Den formella proceduren inför kostnadsberäkningar är den att den antikvariska personalen formulerar ett antal frågeställningar inför den kommande undersökningen, baserade på en utredning och en förundersökning. Undersökningen utifrån dessa frågeställningar beräknas sedan taga x antal persontimmar i anspråk och så beräknas kostnaden för undersökningen utifrån en timdebitering, där rapportkvot m.m. ingår. Genom denna formella

procedur *framstår* det som att kostnaden för den arkeologiska undersökningen bestäms av de arkeologiska frågeställningarna. I själva verket vet väl alla som befattat sig med denna sorts procedurer att detta är en sanning med modifikation. Det finns ju något som heter praxis och denna innebär att kostnaderna för en undersökning ska vara "rimliga" i förhållande till vad tidigare undersökningar kostat (i samma område, av liknande fornlämningar eller bekostande av annan eller samme exploatör). Exploatören kan alltid överklaga kostnaden och det vill antikvariska myndigheter till "varje pris" (!) undvika. De eventuella goda och "vetenskapliga" motiveringar som skulle kunna göras inför en undersökning, men som beräknas medföra att kostnadspraxis överskrids, får det sannolikt svårt att påräkna stöd från antikvariskt ansvariga. På detta sätt försvåras utvärdering och metodutveckling och formulering av oprövade frågeställningar uppmuntras inte om man anar att de kommer att medföra kostnadsökningar.

De arkeologiska utredningar och förundersökningar som görs syftar till att fastställa var det påträffas lämningar som anses värda att undersöka och - än viktigare - var det *inte* påträffas lämningar, d.v.s. vilka områden som kan "släppas". Hela den nämnda proceduren genomsyras av att undersökningarna ska begränsas så mycket som möjligt, både kostnadsmissigt och rumsligt. I detta klimat är det väl snarast ett under om nya arkeologiska frågor ställs, metoder utvecklas, idéer föds och "vetenskap" frodas? ⁷ Mot den skisserade bakgrunden kan man därför med visst fog påstå att det är den undersökningsbudget som beslutas som sätter gränser för vilka frågor som kan ställas och inte tvärtom.

Sålunda är skillnaden mellan forskningsundersökningar och exploateringsundersökningar inte den att frågor ställs före undersökningen i det förra fallet och efter undersökningen i det senare, utan snarare "vet" man i båda fallen ungefär vilken skala man kommer att arbeta inom och själva denna vetskap styr - mer eller mindre medvetet och explicit - frågeställningarna. Naturligtvis styrs också frågeställningarna av den enskilde arkeologens intressen, kunskap och erfarenhet samt, i ett större perspektiv, av lokala, nationella och internationella paradigmer. Även forskningsbaserade undersökningar styrs alltså av ekonomiska faktorer och existerar sålunda inte i någon idealvärld där endast "vetenskaplighet" är utgångspunkt och styrmedel.

..fyndmaterial och förmedling..

En analogi till skillnaderna i rumsliga skalor mellan exploateringsundersökningar och forskningsundersökningar är skillnaden i *fyndmaterialens sammansättning och mängd*. Storskaliga undersökningar ger ofta stora fyndmaterial, "massmaterial" såsom t.ex. bearbetad flinta, keramik och ben eller "massmaterial" i form av ett mycket stort antal dokumenterade anläggningar, som endast i mindre omfattning kan bearbetas och analyseras - och än mindre publiceras - inom ramen för "normal" rapporttid. Dessa material är alltså problematiska att bearbeta och analysera bl.a. genom själva sin volym. Det råder sannolikt även stor osäkerhet inom den arkeologiska världen hur denna typ av material kan analyseras för att ges mening, trots att de samtidigt bedöms som potentiellt värdefulla utifrån vissa frågeställ-

ningar. Att ta sig an massmaterialen, teoretiskt och praktiskt, är alltså inget som prioriteras varken hos forskningsinstitutioner eller hos antikvariska institutioner.

Småskaliga undersökningar ger vanligen mindre fyndmängder och de har ofta en explicit inriktning på fyndmaterial eller fornlämningstyper av mer begränsad förekomst. Dessa mindre material är lättare att ta sig an och de beforskas och publiceras därför i större omfattning. På detta sätt får vi ett stort, "vanligt", obeforskat och opublicerat fyndmaterial och ett mindre, "exklusivt", beforskat och publicerat fyndmaterial. Det är alltså främst genom publicering av de frågeställningar och resultat som rör det sistnämnda materialet som bilden av förhistorien och medeltiden förmedlas till studerande och till allmänheten. Självfallet blir denna bild en annan än vad den skulle bli om frågeställningar rörande de storskaliga undersökningarna och de stora fyndmaterialen var analyserade och publicerade i större utsträckning.

Resultaten från forskningsbaserade undersökningar *publiceras* vanligen i universitetsinstitutionernas skriftserier eller, så småningom, kanske i akademiska avhandlingar. Andra förhållanden råder inom exploateringsarkeologin. Resultaten från dessa undersökningar, i den mån man har haft möjlighet att producera några resultat utöver den tekniska rapporten, publiceras vanligen inte.⁸ Publiceringens vara eller icke vara bestäms vanligen av i vilken utsträckning man lyckas "tigga" pengar från den aktuella exploatören. Även om detta lyckas medför det sällan att en verklig bearbetning och analys av materialen kan göras. Publiceringar bekostade av exploatörer är ju mestadels populära framställningar där mer djuplodande analyser och arkeologisk problematik inte efterfrågas. Det finns alltså *inte något självklart forum* för de, för den arkeologiska världen, meningsfulla resultaten från exploateringsundersökningar.⁹

Vilka synsätt reproduceras ?

Vad är det då för syn på arkeologin som reproduceras genom de beskrivna traditionerna? Är det "samma sorts kunskap om förhistoriska samhällen" som eftersträvas vid de olika sorternas undersökningar eller inom de olika traditionerna?¹⁰ Trots att det förvisso är så idag att gränserna mellan de olika sorternas arkeologi, åtminstone på individplanet, håller på att suddas ut, reproduceras fortfarande de olika traditionerna både inom den universitetsbaserade arkeologin och inom den antikvariska verksamheten. Därmed

reproduceras även olika inställningar till varför och hur arkeologi bör bedrivas, respektive inte bedrivas. Så som vi ser det rör det sig snarast om två olika arkeologiska "världar" - eller för att använda en trendriktigare term: två olika diskurser - där man vanligen arbetar inom olika ekonomiska, rumsliga och kronologiska skalor och därför utgår från olika frågeställningar och därmed producerar olika (potentiella) resultat.

Det är den akademiska arkeologin som har den diskursiva makten, d.v.s. det är den som definierar "god" och "dålig" arkeologi samt avgör ämnets inomvetenskapliga definition. Det är inom denna arkeologi som exploateringsarkeologi, eller fältarkeologi överhuvudtaget, ibland framställs som "yrkesmässiga färdigheter" eller "effektiva rutiner"¹¹ och därmed som något som universitetsinstitutionerna inte kan, eller ens bör, befatta sig med. Sålunda reproduceras ett synsätt som skiljer mellan teori och praktik och därmed också mellan människor som "teoretiker" och "praktiker". Det är bl.a. just detta synsätt som medfört de problem som arkeologin står inför idag (se vidare diskussion nedan).

Företrädare för den antikvariska arkeologin förmedlar ibland en liknande syn på det antikvariska arbetet, d.v.s. som om det vore en fråga om "effektiva rutiner", men då snarare i betydelsen av administrativ smidighet och "avklarande av ärenden". Arkeologisk problematik, teori och en levande diskussion om ämnet tenderar att bli sekundära i denna "praktiska" värld. I det följande kommer vi att ta upp vidare problem inom exploateringsarkeologin.

Exploateringsarkeologi - och makten över meningen

Ett av de största problemen inom exploateringsarkeologin är som sagt att materialens potential sällan realiseras, d.v.s. att materialen inte ges någon *mening* genom forskning, dels p.g.a. att denna forskning inte är en integrerad del av verksamheten och dels för att den *inte prioriteras* och därmed inte ges organisatoriska och ekonomiska resurser. Problemet rörande bristen på bearbetning, forskning och publicering accelererar dessutom hela tiden, d.v.s. att mer och mer material ("rapportberget") hela tiden blir otillgängligt för andra arkeologer och för den arkeologiska forskningen i stort. Synen på vad intressant - och ointressant - arkeologi är kommer till stora delar att präglas av denna skevhet. Att börja diskutera hur man kan lägga upp en strategi för att ordna upp och göra allt detta material tillgängligt är något som både den antikvariska världens representanter och universitetens

forskare borde göra omgående. Det finns exempel på strategier för detta bl.a. från Storbritannien.¹²

Problemen rörande bristande medel för beforskning av exploateringsundersökningarnas material uppmärksammade RAÄ i sin anslagsframställan inför 1990 års forskningsproposition. Man pekade däri på behovet av forskning rörande bl.a. fornlämnningar / fornlämningskomplex / miljöer som är särskilt utsatta för exploatering, kulturlandskapets framväxt och miljöhistoria samt på behovet av forskning kring den egna verksamheten och kompetensutveckling. Inom uppdragsarkeologin i stort torde det finnas intresse både för att bedriva forskning kring de ämnesområden som beskrevs i RAÄ:s anslagsframställan och för kompetensutveckling.¹³ Det är mot denna bakgrund beklagligt att, som Agneta Lagerlöf påpekar, medlen för sektorsforskning rörande bl.a. sådana frågor som diskuterats ovan, huvudsakligen är avsedda för högskolan. Tanken, enligt forskningspropositionen år 1990, är att RAÄ ska beställa forskningen och att den ska utföras av universitetens forskare. I realiteten betyder detta alltså att det blir universitetsinstitutionerna och inte uppdragsarkeologin som får del av dessa medel.¹⁴ Med tanke på hur en forskningsprocess går till blir själva förslaget, att antikvarisk expertis ska formulera problemen och att universitetsforskare sedan ska beforska dem, helt absurt för båda parter. Det går självfallet inte att dela upp humanistisk - samhällvetenskaplig forskning på detta vis.¹⁵ I propositionen bemöts inte de uttalanden i RAÄ:s anslagsframställan som rör arkeologi eller det som rör behovet av kompetensutveckling för att utnyttja den egna forskarkapaciteten enligt de framställda behoven.

Inom uppdragsverksamheten är det inte säkert att de som ställt frågorna inför en undersökning (grävningssledare m.fl.) har möjlighet att forska på materialen *utanför* ordinarie arbete. Frågeställningar av mer omfattande eller oprövade slag kan ju förmodas ta längre tid att bearbeta än vad den ordinarie tekniska rapporten ger utrymme till och därför styrs naturligtvis frågeställningarnas omfattning och inriktning av denna vetenskap. Avgörande här är naturligtvis också vilken sorts "rapportprocent" som beräknats inför undersökningen, som exempel kan nämnas följande rapportkvoter: 10-15 % (!) (Kulturen i Lund), 50 % (Malmö muséer), 100 % (RAÄ:s UV-verksamhet).

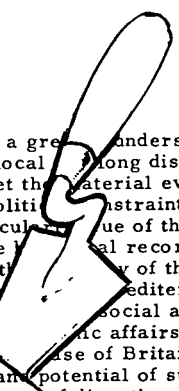
Enskilda personers - och avdelningars - intressen och kompetensområden styr frågeställningar, undersökningsmetoder och prioriteringar inom de ramar som gives. Det är därför oftast lämpligt - och ibland helt nödvändigt

även inom uppdragsverksamheten - att det är samma person/er som utformar frågeställningarna, genomför undersökningen, bearbetar materialen och utvärderar resultaten.

Den mest tragiska konsekvensen av att man så sällan inom uppdragsarkeologin erbjuds tillfälle att bearbeta, utvärdera och syntetisera sina material (m.a.o. forska) är den individuella, och i längden även den kollektiva, frustration som följer av att tvingas arbeta under sin förmåga. Det är en fullständigt oacceptabel situation som råder idag inom vissa delar av uppdragsverksamheten. Många arkeologer gräver nästan året om och bereds ofta inte ens möjlighet att färdigställa rapporten, och än mindre att utföra en analys och utvärdering över en undersökning, förrän de skickas ut på nästa grävning. De som inte har fast anställning kommer sällan i närheten av rapportens problematik överhuvudtaget och genom detta reproduceras åter klyftan mellan "fältet" och "skrivbordet".

En integrering av forskning och uppdragsverksamhet är naturligtvis ett krav inför framtiden och den ska *inte* ske genom att exploateringsarkeologerna ska fortsätta "som vanligt", men under ledning av forskare som hämtas från universiteten. En sådan organisation skulle endast underbygga den gamla olyckliga uppdelningen i "fältarkeologer" och "skrivbordsarkeologer", en uppdelning som vi aktivt ska arbeta bort genom att visa på att arkeologi ska bestå av att ge det arkeologiska materialet *mening* - forska om man så vill - och *inte* av teorilöst och mekaniskt grävande i marken eller av skrivbordsproducerad knappologi.

Ytterligare ett fel med ett arrangemang som placerar universitetsarkeologer som "forskarna" på "exploateringsmaterialen" är att det utgår från att en av parterna skulle vara mer kompetent än den andra. Idag krävs inte mer än 3 månaders "praktik", i.e. fälterfarenhet, av en doktorand för att hon / han ska få disputera, medan forskarutbildningen f.ö. beräknas till 4 år (en tidsram som nästan aldrig hålls). Doktoranden behöver heller inte ha varit ledare för någon egen undersökning, skrivit någon rapport eller gjort någon utvärdering.¹⁶ Förmågan att, som det heter, "tillgodogöra sig" litteraturkurser och ge mening åt redan framgrävt och / eller publicerat källmaterial genom avhandlingen är ingen garant för att man har förmågan att, på motsvarande sätt, "tillgodogöra sig" och ge mening åt en arkeologisk undersökning. För att kunna bedöma och ge mening både åt "fältet" och åt "texten" krävs erfarenheter från båda områdena, d.v.s. erfarenheter av att "*läsa fältet*" och "*gräva i texten*".

Although there is a great understanding of the status of pottery as an object of local as well as long distance trade, there is still a tendency to interpret the material evidence without reference to the social and political constraints that might have affected it. This is particularly true of the peripheral provinces, such as Britain, where the written record is very limited. However, recent work on the history of the empire as a whole, based largely on written sources of Mediterranean origin, has drawn our attention to the social and political constraints and stimuli which bear on economic affairs (e.g. Finley, 1973; Hopkins, 1978; 1980). In the case of Britain it is important that we explore the relevance and potential of such work before assuming that, in the absence of directly relevant sources, we should treat a subject like economy as a continuation of the prehistoric situation. At the same time it is easy to see how such a dichotomy could develop, given the bias of documentary sources in the European provinces, and the continuing pre-occupation of much research with the political and military

Gräva i texten

Det finns, som vi ser det, *olika sorters kompetens* inom de olika arkeologiska världarna och dessa är det direkta resultatet av de olika arkeologiska diskurserna. Ödmjukhet inför den andres kunskaper efterlyses från båda parter ! Ödmjukhet förutsätter dessutom kännedom om de egna begränsningarna, något som härmed också efterlyses!

Vad kan man då göra ?

Det finns ett talesätt som lyder: "man finner bara vad man söker". Vad som menas med detta är väl helt enkelt att teorin (ett betraktande; ett synsätt) föregår en meningsfull uppfattning av verkligheten. Som arkeolog har man ständigt anledning att grubbla över vad man ser, tycker sig se, inte ser, förstår, tycker sig förstå, inte förstår etc. Det är dock inte helt ovanligt inom den arkeologiska världen, liksom inom andra fackämnen, att man "slår sig till ro" med ett visst, för tillfället erhållet eller för tillfället trendriktigt, synsätt och tror sig "veta" hur saker och ting egentligen förhåller sig. Genom detta förhållningssätt medverkar man inte till att nya frågor ställs och därmed kommer man heller aldrig att vare sig leta efter eller finna något som talar mot den åsikt som etablerats. Det enda man kan vara säker på är att det etablerade synsättet kommer att kritiserats och ifrågasättas av nästa

generation arkeologer.

Naturligtvis är det omöjligt att ständigt ifrågasätta allt, man måste - om inte annat så för att belöna sig själv emellanåt - ibland få tycka att man vet eller har förstått något. Däremot kan man mer eller mindre aktivt utmana sina egna, eller åtminstone andras, "sanningar" och kritiskt granska, bl.a. genom sina egna undersökningar, vad som är grunden för de åsikter som framförs. Detta förhållningssätt är väl egentligen en plikt om man vill hävda att man ägnar sig åt forskning.

Uppdragsarkeologins struktur främjar inte uppkomsten av nya undersökningsinriktningar, nya metoder eller "riskabla" och oprövade frågeställningar. För att kunna medverka till arkeologins utveckling krävs dock att man får möjligheter att utföra undersökningar på tidigare oprövade sätt och utifrån oprövade frågeställningar. Det är på tiden att man inser att om uppdragsarkeologin ska ha ett forskningsansvar, och inte bara vara ett "serviceorgan", så krävs, först och främst, en *vilja* till förändring och dessutom nya strukturer, prioriteringar och ekonomiska resurser till detta. Genom att även de antikvariska institutionerna bereds möjlighet att ge mening till sina material skulle motivationen för en bättre kommunikation mellan universitetens institutioner och antikvariska avdelningar sannolikt öka.

Någon form av "decentraliserade" publiceringsserier, där meningsfulla resultat från exploateringsundersökningar kunde förmedlas till den arkeologiska världen, är vidare ett önskemål inför framtiden.

Att sätta sig och vänta på att forskningsbefrämjande strukturer, ekonomiska medel och publiceringsmöjligheter ska uppenbara sig torde dock inte vara någon fruktbar metod. Det går naturligtvis att göra något *idag* för att uppmuntra en mer kreativ och stimulerande diskussion inom exploateringsarkeologins olika avdelningar. Att t.ex. bilda "forskningsgrupper" som diskuterar och formulerar sig kring olika arkeologiska problem och som skulle utgöra en permanent del av strukturen, torde vara genomförbart genom smärre omprioriteringar redan nu.

Lund i oktober 1992. Tack till Ulf Säfvestad och Lars Ersgård för värdefulla synpunkter på manus.

Illustrationer: Stefan Larsson

Stefan Larsson och Elisabeth Rudebeck är doktorander vid Arkeologiska institutionen i Lund, avdelningen för medeltidsarkeologi resp. avdelningen för förhistorisk arkeologi. De är dessutom verksamma som arkeologer vid Kulturen i Lund resp. Malmö Museum.

Noter

1. Åkerlund 1991, Kyhlberg 1991, Ersgård 1991.
2. Med "sambhällsplanering" avses i dessa sammanhang i allmänhet privat och kommunal markexploatering.
3. Åkerlund 1991, sid. 330.
4. Kyhlberg 1982.
5. Som exempel leder ju själva den kvantitativa tillväxten av ett visst fenomen, t.ex. byggelselämningar från bronsålder inom ett område, till att den "kvalitativa" synen på samhället under den speciella tidsperioden måste ändras.
6. Alla uppställningar av motsatspar är naturligtvis en förenkling av verkligheten - så även denna uppställning - och de görs med bestämda syften. Syftet med motsatsparen här är att försöka beskriva och kritisera vissa attityder och traditioner som vi tycker oss skönja inom svensk arkeologi .
7. Här undantas idéer och metoder som utarbetas för att spara tid och/eller pengar.
8. Undantaget är naturligtvis de fåtal avhandlingar som baseras på exploateringsundersökningar.
9. Att finna ett forum för en artikel som denna, som ju diskuterar både antikvarisk arkeologi och akademisk arkeologi och förhållandet dem emellan, var inte helt lätt. Själva detta faktum är därmed ett tecken på just de olika traditionerna inom arkeologin. Behovet av tidskrifter som överbryggar gränsen kan tydligt ses genom vad som diskuteras i artiklar både i META, Kulturmiljövärd och Fornvännen.
10. Åkerlund 1991, sid. 321.
11. Welinder 1991, sid. 4.
12. Clarke 1991.
13. Lagerlöf 1991, sid. 18.
14. Ibid., sid. 18-19.
15. Man anar att regeringen sneglat på de delar av den naturvetenskapliga forskningen som har en nära knytning till näringslivet, där t.ex. en industri kan "beställa" en specifierad typ av undersökning/avhandling av en doktorand vid lämplig institution (och doktoranden får på så sätt garanterat jobb efter examen).
16. För avläggande av doktorsexamen i medeltidsarkeologi i Lund gäller dock kravet "att den studerande har god erfarenhet av arkeologiska undersökningar och har deltagit i ledning av sådana undersökningar".

Referenser

- Clarke, H. The publication of medieval excavations in England. *META* 1991:4.
- Ersgård, L. Konsten att skriva en grävningssrapport. *META* 1991:4.
- Kyhlberg, O. *Arkeologi i Norden under 1900-talet. En biografisk analys av doktorsavhandlingarna från 1897 -*. Arkeologiska rapporter och meddelanden från Institutionen för arkeologi vid Stockholms Universitet, Stockholm. 1982.
- Kyhlberg, O. Arkeologisk uppdragsverksamhet. Perspektiv på 90-talet. *Kulturmiljövård 2 1991*.
- Lagerlöf, A. FoU inom den arkeologiska kulturmiljövården. *Kulturmiljövård 2 1991*.
- Welinder, S. Från den akademiska glasverandan. *Kulturmiljövård 2 1991*.
- Åkerlund, A. Stenåldersforskningens regionala inriktning belyst. *Arkeologi i Sverige, ny följd 1*. 1991.

Nyare tids arkeologi - ännu en gång

Christina Rosén

Under 1980-talet - med början i META 1981:2 - har det förts en debatt om nyare tids arkeologi (NTA). Debatten har delvis förts i META och andra skrifter men kanske främst oss arkeologer emellan, ofta i samband med olika exploateringsärenden.¹

De flesta som deltagit i debatten har menat att nyare tids arkeologi har någon form av berättigande. I vilken utsträckning finns det dock olika åsikter om. Något förenklat kan man dela in debattörerna i två läger.

Å ena sidan kan man mena att det inte finns någon anledning att gräva ett objekt som är väl dokumenterat i skrivna källor därför att "då vet vi ju redan".² Kunskap kan då nås på ett billigare sätt än genom dyra arkeologiska undersökningar. NTA får då sitt berättigande främst för lämningar som är väl kända från skrivna källor.

Oavsett vilken personlig åsikt man har om NTA är det dock ett faktum att den redan existerar ute i den s.k. antikvariska verkligheten, om än i mycket olika utsträckning i olika delar av landet, ett förhållande som antagligen i hög grad speglar de olika länsantikvariernas och de grävande institutionernas intresseområden och kunskaper. Inte minst denna olikhet motiverar att diskussionen om NTA tas upp på nytt.

Som ett inlägg i debatten skulle jag vilja ge ett par exempel på grävningar i Halland där vi i och för sig haft ett skriftligt källmaterial att tillgå men ändå ansett det vara motiverat att gräva och fått länsantikvariens stöd för detta. Det ena exemplet är hämtat från landsbygden, där vi 1990 undersökte en backstuga, belägen i utkanten av en medeltida bytomt, Gräsås i Slättåkra sn på gränsen mellan slätt och skog i mellersta Halland. De delar av bytomten som skulle exploateras visade sig vara kraftigt sönderplöjda och förundersökningen gav ingen anledning att fortsätta med en slutundersökning. Strax öster om byn, i gränsen mellan utmark och inägor enligt det äldre lantmäterimaterialet påträffades emellertid en huslämning och ett fyndförande lager med fynd av allmänt efterreformatorisk karaktär, främst yngre rödgods. Vid slutundersökningen kunde lämningen tidsfästas till 1600-tal - 1700-talets första hälft, då den brann utan att byggas upp igen. Troligen var lämningen identisk med den backstuga med två skattebefriade

hjon som nämns i Hallands Landsbeskrivning 1729.

Det skriftliga källmaterial som fanns att tillgå förutom landsbeskrivningen var dels det kamerala materialet, där den icke skattlagda bebyggelsen i allmänhet är osynlig, dels lantmåterimaterialet i form av kartor från 1769 och 1859-63. På kartorna ligger undersökningsområdet som en beteshage utan någon byggnad markerad. Undersökningen gav alltså möjlighet att studera en bebyggelse som tidigare bara var känd som en notis i det skriftliga källmaterialet. Erfarenheterna från undersökningen kan användas i en fortsatt diskussion om ursprunget och karaktären hos den äldre torp- och backstugubebyggelsen i Halland.³

Det andra exemplet är hämtat från centrala Halmstad där ett nytt bankhus skulle byggas. För att slippa ifrån höga arkeologiska kostnader ville exploatören bygga på platta ovan kulturlagren, något som dock inte var tekniskt möjligt utan att de översta lagren från 1600-talet och framåt togs bort. Dessa lager undersöktes sommaren 1991 och grävningen inriktades på frågeställningar kring stadsbranden 1619 då hela staden, undantagandes kyrkan och tre stenhus, brann ned. Efter branden återuppbyggdes staden efter en rätvinklig renässansplan. Det har tidigare allmänt antagits att omläggningen efter branden var total och omedelbar - så har t.ex. i princip alla anläggningar vars riktning avviker från dagens stadsplan ansetts tillhöra tiden före 1619. Antagandet bygger bl.a. på brevväxlingen mellan Christian IV och borgerskapet där det noggrant stadgas att ingen får bygga upp sitt hus förrän de nya tomterna stakats ut.⁴ Undersökningen kunde dock visa att det kungliga påbudet inte respekterades och att husen i området omedelbart efter branden återuppbyggdes på gammal grund. Den egentliga omläggningen kom först ca 20-30 år senare (resonemanget bygger på lageranalys och datering bl.a. med hjälp av kritpipor). Även i detta fall har alltså helt ny kunskap vunnits.⁵

Slutsatsen av detta blir att arkeologiska undersökningar kan tillföra ny kunskap även i de fall ett skriftligt källmaterial finns att tillgå. Man kan i en exploateringssituation inte fria sig från ansvaret att pröva möjligheten att en arkeologisk undersökning kan vara motivera även när det gäller relativt nya lämningar. Därmed inte sagt att man alltid skall gräva alla eftermedeltida lämningar. Men man måste fundera över kunskapsläget när det gäller t.ex. torplämningar, kulturlager från 1700-talet och 1600-talskyrkogårdar och ställa det i relation till vad som kan - och inte kan - uppnås på arkeologisk väg.

Just kunskapsläget är antagligen det stora problemet. Det finns ingen svensk utbildning i NTA. Det finns få arkeologiska rapporter och ännu färre sammanställningar och analyser. Vad vi behöver nu är både en sammanfattning av vad som hittills gjorts och en förnyad debatt om metoder, frågor och problem. Detta är särskilt viktigt nu när anbudsförfarande och konkurrens om grävningssuppdragen kommer att skärpa kraven på väl underbyggda motiveringar och kostnadsberäkningar. Här krävs ökad och lättillgänglig kunskap, inte minst hos länsantikvarierna som skall ta ställning till anbudet. Så - alla som på något sätt jobbar med NTA - tänk, tyck och SKRIV!

Christina Rosén är verksam som arkeolog vid länsmuséet i Halmstad

Noter

1. Resonemanget bygger bl.a. på artiklar i *META 1981:2* och *1982:1-2* och på artiklar av C.Andersson & M.Holmström samt L.Ersgård i *Arkeologi i Sverige 1987*.
2. Vanligt uttryck i den muntliga debatten.
3. Se C.Rosén, "Backastugn vid Gräsåhs" i *Utskrift 1*, 1991 samt rapportmanus i landsantikvariens arkiv i Halmstad.
4. Brev i Kancelliets Brevbøger, utg av C.F. Bricka, Kbhvn 1885 -.
5. C.Rosén, Halmstad. Kv Halmkärven 2. Arkeologisk undersökning 1991. Arkivrapport i landsantikvariens arkiv i Halmstad.

En kyrkogård i Kristinehamn går igen

Magnus Stibeus och Leif Jonsson

Riksantikvarieämbetet UV Väst i Kungsbacka genomförde i oktober 1992 en arkeologisk undersökning inom en av Kristinehamns äldre kyrkogårdar. Här redovisas de vetenskapliga och antikvariska bedömningar, som låg till grund för undersökningen, samt något om resultaten av undersökningen.

Kristinehamn

Den svenska statsmaktens ambitioner att föra in handeln i järnbergslagerna i ett kontrollsystem fick sin kulmen i början på 1640-talet. Då erhöll bl a Falun, Nora och Lindesberg i inlandet, Askersund vid Vättern, samt Åmål, Vänersborg och Kristinehamn vid Vänern stadsprivilegier. Det är lätt att förstå att statsmakten gav Kristinehamn privilegier 1642. Bro vid Kristinehamn var sedan länge en betydelsefull handelsplats och knutpunkt för kommunikationerna över Vänern. Platsen var utskeppningshamn för östra Värmlands järnprodukter och tog emot spannmål från Västergötland.

Kristinehamn kom att bli den värmländska järnhanteringens kommersiella huvudort i och med Fastingsmarknaden, vilken flyttades dit från Karlstad 1686. Orten blev även en mötesplats för bergsmän, bruksägare och köpmän från Göteborg. Kristinehamn fyllde även under 1700-talet en viktig funktion, jämte Karlstad och Vänersborg, som mellanhand mellan stapelstaden Göteborg och Bergslagen.

Kv Jupiter-bedömningsgrunder

1992 bestämde sig Kristinehamns kommun för att bygga ett nytt gymnasium. Det nya gymnasiekomplexet är tänkt att breda ut sig över en yta som dels utgör skolgård och som dels är bebyggd. Kvarteret är beläget inom den del av staden som har erhållit fornlämningsnummer 43. Inom fornlämningsområdet förväntas i första hand finnas kulturlager och bebyggelse-lämningar från 1600-1700-talens Kristinehamn, men även från äldre verksamheter. Delar av det aktuella exploateringsområdet användes som stadens kyrkogård under drygt 150 år (fig 1).

Värmlands museum avgränsade vid en förundersökning våren 1992 ett ca 850 kvm stort område, vilket föreslogs till slutundersökning. Länsstyrel-

Kyrkogatan och Varnan. Några spår av den medeltida kyrkan framkom inte. Näversvepningen till en av gravarna kunde genom 14C analys dateras till perioden 1160-1410.

Den gamla kyrkan flyttades i början av 1640-talet därifrån in på området för nuvarande skolgården. I ett annat sockenstämmeprotokoll från 1646 omtalas "den nye kyrkiogården", som enligt protokollet skulle "utstakas och plankas".

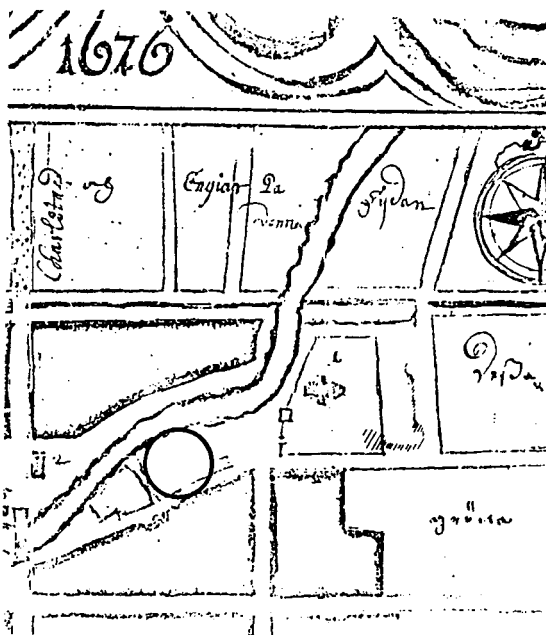

Fig 2. Utdrag av stadskarta från år 1676 över Kristinehamn, med den medeltida kyrkogården (vid cirkeln) och den nu aktuella slutundersökningsytan (skrafferingen) markerade. Skala 1:4000.

Platsen för kyrkan och kyrkogården utgjordes av en oregelbunden fyrhörning, vilken begränsades av Varnan, Gamla Kyrkogatan, Kvarngatan och den gata som under 1800-talet benämndes Bryggerigatan. Begravningsplatsen kom att användas fram till år 1810, dvs i drygt 150 år. Området ansågs då vara för sankt och överfullt. Bl a finns uppgifter om att sand fylldes ovanpå de äldre gravarna, för att ge plats åt nya. Kyrkan revs 1859, men en del gamla gravar fanns utmarkerade inom området så långt fram i tid som till 1880-talet (Toijer 1948).

Kyrkan och kyrkogården finns markerade på en karta från 1676 över

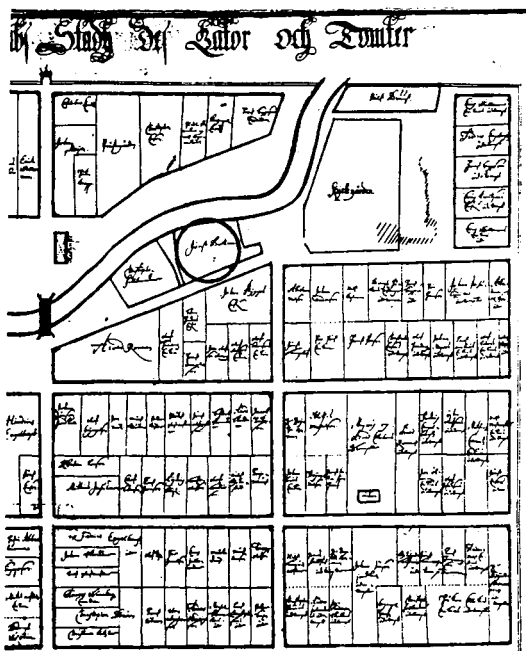

Fig 3. Utdrag av stadskartan från år 1695, med den medeltida kyrkogården och slutundersökningsområdet i kv Jupiter markerade. Skala 1:4000.

Kristinehamn (fig 2). Det nu aktuella skolbygget berör det SO hörnet av kyrkogården, enligt nämnda karta och den av Roman upprättade från 1695 (fig 3). En granskning av Årns karta från 1777 över staden, upprättad efter stadsbranden, visar att kyrkogårdskvarteret sträcker sig fram till Kvarngatan.

Daniel Toijer har 1948 publicerat en skrift om Kristinehamns och Varnums församlingars kyrkor, där han på sidan 49 skriver om begravningsplatserna. Enligt hans beräkningar var hela den nu aktuella kyrkogården mellan 5000 och 5500 kvm stor, inklusive själva kyrkobyggnadsplatsen. Kyrkogårdsstorleken blir ca 6000 kvm, om vi mäter utifrån 1600-1800-talens kartmaterial.

Den av Läns museets föreslagna slutundersökningsytan omfattade ca 300-350 kvm inom det som markeras som kyrkogård på 1695 års karta. Samtliga påträffade begravningar vid förundersökningen (5 stycken) framkom likaledes inom denna yta. Mer än hälften av museets angivna slutundersökningsyta (ca 850 kvm) var således utanför det som anges som kyrko-

gård på 1600-och större delen av 1700-talet enligt kartmaterialet. UV Väst har under åren 1985-1989 genomfört undersökningar i 9 kvarter inom Kristinehamn. Det finns ingenting i grävningensresultaten som motsäger riktigheten av de i kartmaterialet presenterade kvartersgränserna.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att slutundersökningsytan berörde ca 5-7% av kyrkogården enligt ovan angivna beräkningsgrunder. Kanske får man räkna med att begravningsaktiviteten varit mest intensiv inom kyrkogårdens södra hälft, varför vi föreslagsvis utgår från en begravningsyta på ca 3000 kvm. Dessa siffror ger kring 10% av kyrkogården, som nu aktuell för slutundersökning.

Vad kunde vi förvänta oss påträffa inom den av Läns museet ca 500 kvm upptagna slutundersökningsytan öster om kyrkogården? Beskrivningarna från provschakten i anslutning till detta område, räknat från norr till söder, gav följande information (fig 4). I schakt 8: södra del framkom "rester efter sentida pålning" och i den västra delen "en mindre del av en träkonstruktion". I schakt 9 påträffades "Kvarngatan i form av en gatuläggning av sten, sannolikt från 1800-talet". Schakt 13 innehöll inga kulturlager eller bebyggelse lämningar. Slutligen en beskrivning av schakt 12: "Schaktet innehöll asfalt 0,05 m tj, grus 0,4 m tj, lera 0,4 m tj samt orange sand med mörkfärgningar 0,1-0,4 m t,. Därunder kom den sterila bottenleran som grävdes ned till 0,1-0,2 m dj". Detta schakt saknade således också spår av bebyggelse eller annan verksamhet.

Ett konstaterande blir att förundersökningen öster om kyrkogården inte gav några konkreta resultat från aktiviteter äldre än 1800-tal. Här saknades avsatta kulturlager, bebyggelse lämningar (frånsett schakt 8:s västra del) och begravingar. Vid förundersökningen avgränsades inte heller kyrkogården, i och med att man inte försökte lokalisera kyrkogårdsmuren.

Sentida störmingar

I sammanhanget är det viktigt att uppskatta i vilken utsträckning kyrkogårdsområdet är påverkat av senare tiders aktiviteter, dvs stört. År 1860 började ett läroverk byggas på den gamla kyrkogården och två år senare stod byggnaden färdig att ta emot elever. Byggnaden var uppförd i trä med två våningar och den finns bl a utritad på en stadskarta från år 1860 och är väl dokumenterad genom fotografier från detta sekels början. År 1905 uppfördes annexbyggnaden ett tiotal meter öster om den gamla skolbyggnaden. Annexet byggdes ut på 1930-talet och kommer att rivas nu inför det nya

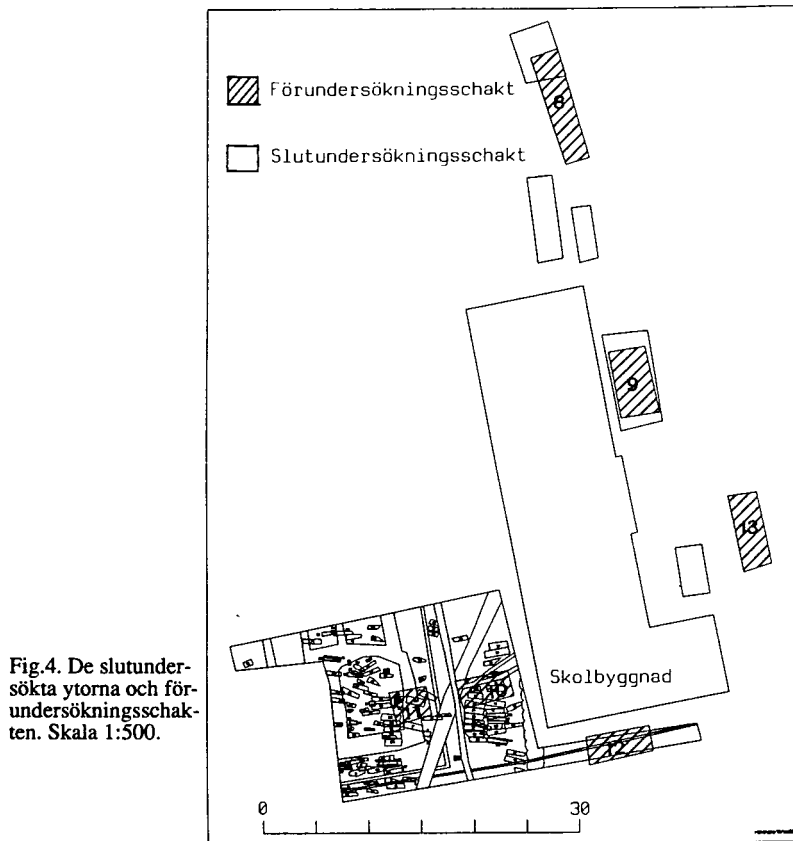

Fig.4. De slutundersökta ytorna och förundersökningsschakten. Skala 1:500.

skolbygget. Den äldre träsolan fanns kvar fram till år 1915, då hög-re allmänna läroverket byggdes norr om den gamla kyrkan. År 1963 uppfördes matsalsbyggnaden, som också skall rivas, på skolgården.

Förutom dessa markingrepp hade ytterligare ett antal markarbeten gjorts inom det aktuella undersökningsområdet, som t ex ledningsdragningar för avlopp, vatten och el. Riktningen på dessa störningar framträdde i all sin tydlighet över skolgården i form av omläggningar i asfalten och befintliga brunnslock. För övrigt påträffades vid förundersökningen störningar i ett av schakten inom kyrkogårdsytan. Flera av förundersökningsschakten öster om kyrkogården innehöll även störningar.

Skelettstatus

En viktig faktor vid undersökningar av begravningar är skelettstatusen, dvs benens bevarandegrad och därmed möjligheterna att insamla benen för magasinering. Detta är av betydelse eftersom ett analyserat och publicerat material, i viss mån bör kunna vara tillgängligt som framtida forskningsmaterial. Tidigare undersökt material kan t ex på nytt behöva analyseras, i och med nya problemställningar och då forskningsmetodiken utvecklas.

Förundersökningsrapporten angav att 5 kistbegravningar påträffades inom området för kyrkogården, delvis anlagda i skilda nivåer. Rapporten beskriver ingenting om benmaterialets status.

Vid UV Västs undersökning 1986 i det intilliggande kv Venus dokumenterades ett 100-tal begravningar. Dessa gravar var huvudsakligen nedgrävda i ljus finkornig sand, med stor genomsläpplighet för syre. Ett fåtal gravar låg i lerinblandad sand eller i lera och hade därför bevarats bättre, men även dessa ben var rejält urkalkade. I stort fanns endast nedgrävningskanterna kvar av graven, själva skelettet hade förmulnat helt eller syntes som skuggningar i den ljusa sanden. I undantagsfall återstod tänderna. Sammanlagt var det möjligt att insamla benmaterial från 10-talet gravar inom kv Venus.

De geologiska förutsättningarna inom kv Jupiter var snarlika de inom kv Venus, av förundersökningsresultaten att döma (avståndet är drygt 100 meter mellan undersökningsytorna). De yngsta gravarna inom kv Venus sammanfaller också i tid med de äldsta inom kv Jupiter. Bedömningen blev att förutsättningarna för ett välbevarat benmaterial inom kv Jupiter ansågs som mycket osäkert. I det här sammanhanget bör det påpekas att läns museet inte försökt att ta del av vår undersökningsrapport från kv Venus, vilken föreligger som tryckfärdigt manus.

Antalet begravningar

En uppskattning av antalet begravningar gjordes därefter. För att beräkna antalet begravningar inom kyrkogårdsytan ligger det nära till hands att återigen jämföra med den medeltida kyrkogården i väster. Sammanlagt undersöktes ca 315 kvm av denna kyrkogård 1986. Inom den här ytan var det möjligt att dokumentera ett 100-tal begravningar. En likartad gravtäthet inom kv Jupiter skulle således ge drygt 100 gravar.

Vi sammanfattar ovanstående punkter. Inom det föreslagna slutundersökningsområdet kunde i första hand förväntas begravningar från mitten av

1600-talet och fram till 1810. Området utgjorde ytterkanten, eller närmare bestämt ca 10%, av stadens kyrkogård under den här perioden. Stora delar av detta område var förmodligen stört i senare tid, men med erfarenhet av den intilliggande kyrkogården skulle ca 100 begravningar kunna finnas här. Erfarenheterna från kv Venus talade också för att benmaterialet kunde ha en mycket dålig bevarandegrad.

Ambitionsnivå och målsättning för den arkeologiska undersökningen

Utifrån dessa givna förutsättningar uppställdes en ambitionsnivå med arkeologiska och osteologiska frågeställningar. De senare diskuterades med den osteolog, som skulle utföra analysen.

Det råder inget tvivel om att humant benmaterial utgör en viktig källa för vetenskaplig forskning, och likaså att dylikt material skall undersökas och dokumenteras. Benmaterial kan användas för mer "traditionella analyser", som beräkningar av medellivslängd, könstillhörighet, befolkningsstorlek, spädbarnsdödlighet etc. Skelettmaterial kan även utnyttjas för att beskriva förhållandena på en viss plats under vissa tidsskeden. Analyser kan t ex ge upplysningar om människors hälsotillstånd och levnadsomständigheter. Vi kan t ex få en bild av deras sanitära- och boendeförhållanden, dvs sociala skillnader mellan olika grupper. Likaså kan det vara betydelsefullt att jämföra skriftligt material med skelettmaterial, t ex för att utveckla metoderna för att fastställa individens ålder.

Medicinhistoriska data om efterreformatoriska människor i vårt land finns bara i mycket liten utsträckning. Först från artonhundratalet börjar vi få tillförlitliga dokumentariska uppgifter. Därför är skelettmaterialet från senare perioder en viktig källa för vår kunskap om människors hälsa och ohälsa under denna tid. En förutsättning för medicinhistoriska undersökningar av de här människorna är att vi kan studera välbevarade skelett från dem. Möjligheten att finna välbevarade skelett i den "Nya kyrkogården" såg vi som mycket liten. Våra erfarenheter från kvarteret Venus talade för att skeletten skulle vara i mycket dåligt skick.

Vid handläggandet av ärendet i Kungsbacka formulerades en möjlig övergripande arkeologisk målsättning, förutom en osteologisk (vilken delvis är redovisad ovan). Resultatet av en undersökning i kv Jupiter skulle dels kunna sättas i relation till tidigare arkeologiska utgrävningar i Kristinehamn, dels till undersökningar av andra eftermedeltida platser i främst Vänerområdet. T ex kan uppgifter om hälsotillstånd utifrån osteologiskt

framgrävt material jämföras med den tolkning som görs utav byggnadslämningar och verksamhetsrester. Likaså kan ett osteologiskt material sättas i relation till en stads historiskt kända funktionella status. En frågeställning kan t ex vara vilka skillnader i hälsotillstånd hos invånarna man kan förvänta mellan utskeppningshamnen Kristinehamn och andra städer med mer administrativ och militär inriktning.

I det här sammanhanget faller det väl på sin plats att referera till ett inlägg av Lars Redin, framfört i samband med ett seminarium 1988 om "Gravmaterialet som källa för kunskap om människans livsvillkor, religiösa och sociala värderingar". Redin formulerar några metodiska krav, som han anser måste gälla för om arkeo-antropologiska studier av mera kvalificerat slag skall bli meningsfulla (artikel från 1991 i RAÄ:s rapport Gravfältundersökningar och gravarkeologi, "Människan i medeltid-och hennes kvarlevor i nutid").

* Redin poängterar först att den behandlade populationen måste utgå ifrån en klart avgränsad social miljö.

Vi kan naturligtvis utgå från att merparten av de uppgrävda kvarlevorna i kv Jupiter härrör från kristinehamnare. Men vi får också räkna med en viss inblandning av utomstående. I Kristinehamn avled och begravdes säkert både Karlstadsbor och normmän, samt kanske till och med en eller annan skåning under 1600-1700-talen. Genom att det inte är möjligt att låsa individerna till en väl definierad social miljö tappar vi möjligheten till en essentiell komparativ studie, t ex att jämföra livsvillkoren mellan olika hantverkargrupper eller kanske mellan prästfamiljer och köpmän. En sådan studie hade kanske bättre lämpat sig inom den rivna kyrkans murar. Nu finns det en "risk" att att en sådan studie skulle kunna komma att endast omfatta en grå massa av kristinehamnare.

* Redin skriver vidare att materialunderlaget för studien måste inbegripa hela den berörda populationen, dvs totalundersökta kyrkogårdar, just för att neutralisera effekterna av ojämn fördelning inom kyrkogårdsytan.

I Kristinehamn rör det sig om en tårtbit på ca 10% av kyrkogården. Kyrkogården är i sig söndergrävd för diverse skolbyggnader, samt andra urschaktningar genom åren, varför vi i en framtid aldrig kan räkna med att få

någon fullständig begravningsyta. Däremot finns det självfallet flera ostörda partier inom skolgården, vilket ger ytterligare möjligheter för undersökningar.

* Materialet måste även ha en avgränsad och klargjord depositionstid.

Detta kriterium uppfylls väl inom den aktuella kyrkogården, i och med att begravningstiden endast omfattar ca 160 år. Kanske bör man fundera över om de konjunkturella skiftningarna i samhället följer ett jämnt intervall eller om de ökar ju längre fram i tid vi kommer. I så fall måste det vara av stor betydelse att mer exakt datera ett framgrävt material. Här kan decennier och kanske t o m enskilda år vara av stor betydelse.

* Redin framhåller till sist att skelettmaterialets bevarandegrad måste vara gott, annars minskar möjligheten att genomföra en mångsidig antropologisk analys.

Med ovanstående möjliga arkeologiska och osteologiska målsättningar, vägda mot materialets faktiska förutsättningar, bestämdes en lämplig undersökningsmetod. Denna inbegrep en dokumentation och ett omhändertagande av samtligt benmaterial. Varje begravning skulle inmätas med hjälp av en totalstation och beskrivas i för ändamålet gjord skelettblankett. I denna infördes bl a information om individen, som t ex återstående benmängd och armställning, samt om kistans utförande och konstruktion .

Det omhändertagna benmaterialet skulle därefter bedömas osteologiskt (och arkeologiskt). Ett ursnitt av materialet ansågs kunna bli föremål för fullständig vetenskaplig analys inom ramen för den här undersökningen. Representativiteten i materialet (ca 10 % av kyrkogården) är som förut poängterats i sig mycket bristfällig. Ambitionsnivån ansågs motiverad utifrån materialets förutsättningar och förundersökningens resultat. Det bör tilläggas att det inte bedömdes vara motiverat att försöka ta in samtliga begravningar som preparat. Till saken hör även att ytterligare en mindre yta inom kyrkogården, ca 150 kvm V om den nu undersökta ytan, kommer att bli föremål för exploateringar i och med skolbygget. Den första analysen kommer att skapa ett underlag för benmaterialets vetenskapliga möjligheter och ett utrymme för en reell arkeologisk frågeställning, anpassad efter undersökningsobjektet.

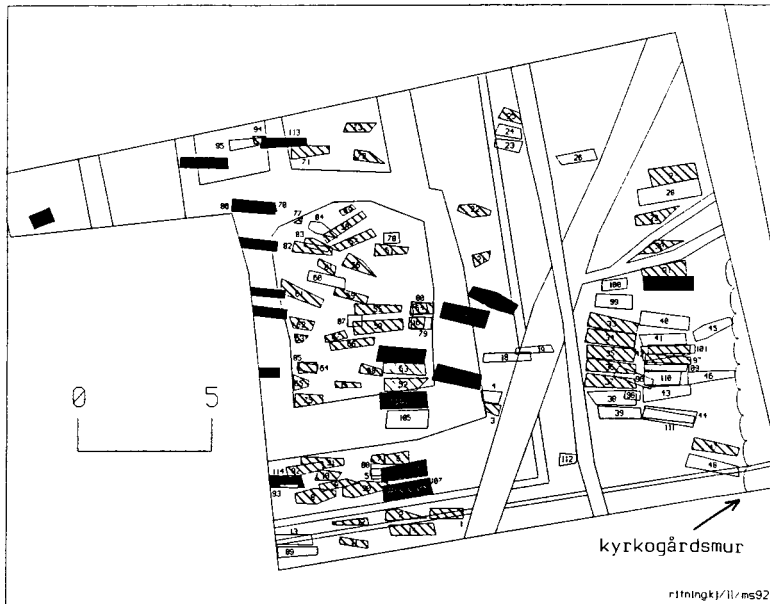

Fig 5. Undersökningsytan inom kyrkogården med samtliga påträffade gravar. Vita gravar innebär att benmaterial var förstört (41 st). Glest skrafferade markerar att ett visst benmaterial var möjligt att insamla (60 st). Tätare skraffering utgör komplett benmaterial (8 st). Svartmarkerade gravar undersöktes inte vid denna etappen (10 st), då de genom sitt läge vid schaktkanterna var omöjliga att helt undersöka. De övertäcktes åter för en framtida undersökning i samband med etapp 2. Det kan tilläggas att drygt 10 gravar hade bevarats under grundmuren för den 1860 uppförda skolan.

Resultat av undersökningen

Med denna redovisning av förutsättningarna och målsättningen som bakgrund kan vi så övergå och titta på de faktiska grävningensresultaten. Först drogs ett schakt för att lokalisera kyrkogårdsmuren. Denna återfanns på den plats, vilken 1695 års karta angav som östlig kyrkogårdsbegränsning. Muren var uppförd vid mitten av 1700-talet, då den på platsen ersatte ett plank från mitten av 1600-talet, enligt sockenstämmoprotokoll.

Sammanlagt undersöktes ca 325 kvm av kyrkogården. Omkring 1/3 av ytan, dvs 110 kvm, var omgrävd genom grundgrävningar för skolbyggnad, avloppsledningar o dyl. 119 gravar påträffades, av vilka 109 undersöktes. Övriga 10 gravar framkom i schaktväggarna, och sparades för framtida utgrävningar i samband med etapp 2. Samtliga begravingar var gjorda i

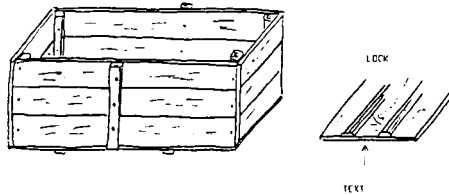

Fig 6. Massgravarnas återvända brödlådor. Skala 1:40.

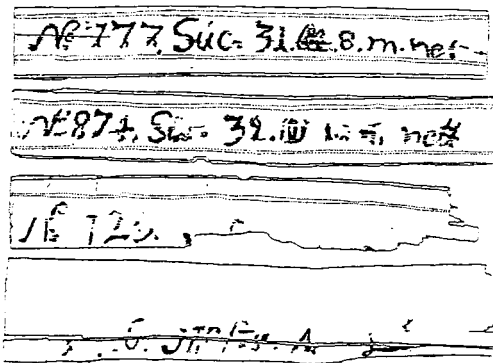

Fig 7. Mittbrädorna hos fyra av brödlådornas lock. Skala 1:20.

kista. Endast 8 av de 109 begravningarna kunde betraktas som intakta. 7 av dessa var massgravar (se nedan). Dessutom insamlades ett stort lösbensmaterial från fyllnadsmassorna. (Fig. 5)

Av övriga 101 gravar innehöll 60 benmaterial som var möjligt att insamla. Detta benmaterials omfång varierade från några enstaka tänder till "halva individer". I resterande 41 begravningar var benmaterialet så förstört att ingenting kunde insamlas överhuvudtaget. Skelettmaterialets dåliga bevarandegrad berodde dels på de geologiska förutsättningarna, dels på att kistlocken i flera fall sjunkit in mot kistbotten av ovanliggande tyngd och helt enkelt sammanpressat skelettdelarna.

I 7 av kistorna hade mellan 2 och 7 individer gravlagts, sammanlagt 28 stycken. Samtliga var män. Dessa kistor var nergrävda i leran, varför benmaterialet var bättre bevarat än i övrigt. Däremot var skelettdelarna omrörda i varje kista, till följd av grundvattnets årliga stigande och sjunkande. Vid närmare granskning visade det sig att dessa kistor var sekundära till funktionen. Kistorna utgjordes av välbyggda, spåntade lådor (fig 6). På lockens ovansidor var det möjligt att urskilja vissa penselmålade textfragment, som siffror och ordet "Suc" (fig 7). Efter att ha dryftat dessa kryptiska textmassor med sakkunniga på bl a Krigsarkivet, Riksarkivet och Landsarkivet i Uppsala, erhöles en möjlig förklaring. Genom det skriftliga källmaterialet vet vi att Kristinehamns borgerskap till förberedelserna för det norska fälttågen på 1710-talet enligt order skulle baka "succariebröd" åt trupperna. Suckariebröd var ett torrt bröd i form av tämingar, avsett att läggas i förråd för militärt behov. Dessa förvarades i ett kronomagasin i staden. Efterledstexten utgör förmodligen en viktangivelse för lådorna, t ex 31 lispund, 8 mark nett(o).. Lådorna har således först tillverkats för förvaring av soldatproviant, för att därefter tjäna som kistor. Vid den här tiden var ett flertal soldater förlagda i staden och likaså gjordes marscher igenom staden. En möjlig förklaring är att flera avlidit i någon form av fältsjuka, dvs de kan ha avlidit under övningar i fredstid. Bristfälliga transportmöjligheter, hygieniska och etiska föreställningar kan ha bidragit till att man så snabbt som möjligt velat begrava de avlidna. Det faktum att de lagts flera i en kista tyder på att de inte härstammade från Kristinehamn eller trakten kring östra Värmland.

Övriga kistor inom området var av tre huvudkategorier: rektangulära, trapetoida och rombiska. Den senare kisttypen var den yngsta. Massgravarna var de äldst gravlagda inom det undersökta området. Merparten av gravarna hade tillkommit kring mitten av 1700-talet och framåt. Dateringarna gjordes med hjälp av fynd från fyllnadsmassor kring kistorna. Tre begravningar innehöll textilfragment och i en kista påträffades knappar. I övrigt gjordes inga föremålsfynd i kistorna.

Inga äldre lämningar framkom i de grävda schakten utanför kyrkogården mot öster. I de två nordligaste schakten påträffades sentida grundlämningar och fyllnadsmassor (1800-1900-tal).

En undersökning av en "skelettpopulations" hälsostatus inbegriper, förutom de moment som är "standard" vid en osteologisk undersökning (såsom kön, ålder, längd o s v), att man tittar särskilt noga på leder, kotor

och tänder. Leder och kotor (och t ex höftben) är till stor del uppbyggda av spongiös benvävnad. Detta har en särskild betydelse för möjligheten att undersöka hälsotillståndet i en så pass dåligt bevarad "skelettpopulation" som den i Kristinehamn. De geologiska och hydrologiska förhållandena i "Nya kyrkogården" är mycket ogynnsamma för bens bevarande. Detta hade varit möjligt att konstatera redan vid förundersökningen som visade på samma jordartsprofil som den i kvarteret Venus där skeletten var nästan helt upplösta. Arkeologerna vid läns museet hade vid förundersökningen tyvärr stoppat grävandet så fort kistor påträffades. Hade man tittat lite på själva kistorna hade man genast kunnat konstatera att trävirket var murket och att ovanpåliggande jordmassor hade pressat ned locken till några centimeter från kistbotten. Hade man så lättat lite på något av locken hade man också kunnat se att skeletten i de kistor som kom fram vid provundersökningen hade kalkats ur och pressats ihop till centimetertunna "kakor".

Den finkorniga sanden var mycket vattengenomsläpplig och det fanns inga anrikningshorisonter i det undersökta marklagret. Detta beror på att grundvattnet pendlar genom den nivå på vilken begravningarna ligger. Markreaktionen har varit sur och det pendlande grundvattnet har åstadkommit en mycket effektiv urlakning av benets oorganiska komponent (apatiten) varefter den organiska delen (mest kollagen) brutits ner genom mikrobiell inverkan. I en sådan markprofil, som i den undersökta kyrkogården, är benens motståndskraft omvänt proportionell mot benvävnadens grad av kompaktet, d v s de spongiösa delarna bryts ner snabbast p g a att de har störst yta (urlakningen av apatit är en ytkemisk reaktion) medan den kompakta benvävnaden i de långa rörbenens skaftdel klarar sig längre. Resultatet i det här aktuella skelettmaterialet är att vi så gott som helt saknar just de spongiösa delarna av skeletten som skulle bilda underlaget för en "medicinskt" inriktad undersökning.

I efterhand har vi kunnat närmare undersöka bevaringsgraden i benet hos några individer. Mikroröntgenanalys i svepelektronmikroskop visar att mycket lite järn föreligger medan aluminium har kraftigt förhöjda värden vilket visar att markreaktionen varit så sur att järn redan lakats ut och att aluminium i hög grad börjat frigöras. De bäst bevarade skeletten var de som hittades i de djupast liggande kistorna, vilka låg i undre delen av grundvattenytans svängningar. Därför hade vattenutbytet kring dessa skelettdelar inte varit lika intensivt som högre upp med följd att de inte lakats ur lika mycket.

Behovet av en kreativ debatt

Det här inlägget kan betraktas som en replik till ansvariga antikvarier på Värmlands museum, vilka uttalat sin kritik mot hur vår "firma" (för att använda ett värmländskt uttryck) bedömde och utförde undersökningen. Kritiken framfördes bl a i brev under den pågående undersökningen, i lokalpress och i META 92:3.

Tyvärre avvisade ytterste ansvarige tjänstemannen vid läns museet (i ett par affekterade telefonsamtal under vår handläggning av ärendet) ett förslag till diskussion om den här grävningen. Läns museet underlättade inte heller möjligheterna till en konstruktiv debatt under pågående undersökning, genom att man förlade sina visiter vid grävningplatsen utan att meddela sig.

Läns museet framhåller i sin META-artikel att arkeologen måste vara på det klara med sin ambitionsnivå. I sin artikel konstaterar författarna om den konkurrerande "firman": "...att man valt en helt annan ambitionsnivå än den som vi valt på Värmlands museum". Huvudet på spiken. De fortsätter: "Man har helt enkelt gjort den bedömningen att döda människor från 1600-1800-tal har ett lägre vetenskapligt värde än döda människor från äldre tidsperioder!". Eftersom läns museets förundersökningsrapport saknar en sammanfattning av undersökningsresultaten och en vetenskaplig diskussion om syfte och genomförande för den tänkta slutundersökningen, får vi vända oss till artikeln i META. Författarna fastställer i denna: "*Från Värmlands Museums sida ansåg man att kyrkogården var av mycket stor vetenskaplig betydelse, då den i tid sammanfaller med den första värmländska urbaniseringsperioden (i huvudsak 1600-tal)*". Men denna enstaka motiveering på pränt är väl egentligen en i sanning ganska mager vetenskaplig problemformulering? Det kanske bör poängteras att samtliga framgrävda gravar var anlagda under hundraårsperioden fram till år 1810, dvs efter den första värmländska urbaniseringsperioden.

Ett konkret mål med sin slutundersökning uppsätter artikelförfattarna från läns museet: "...vi ansåg det vara av största vikt att man försökte jämföra de arkeologiska och osteologiska resultaten med en analys av befintligt skriftligt källmaterial av typ kyrkoböcker, då en sådan jämförande analys borde vara av stort metodiskt intresse". Nu hör det dock till saken att Kristinehamns dödbok har en lucka åren 1685-1737 (dvs 1/3 av kyrkogårdens brukningstid), likaså saknas journal över prästerliga föräntningar. Ett förhållande som uppenbarligen läns museet förbisett vid sin bedömning

och kostnadsberäkningar för arkivstudier.

Om man gör en kostnadsberäkning för ett antal miljoner och med en hög ambitionsnivå bör det väl vara av största vikt att vara klar över materialets omfattning?. Enligt museets bedömning var det sannolikt att det skulle komma mellan 100 och 200 begravningar. Med den redovisade ambitionsnivån och kostnadsförslaget borde det skilja en rejäl slant mellan alternativen. Skulle en totalundersökning av kyrkogården kosta ca 40-50 miljoner kronor enligt samma beräkningsgrunder? Länsmuseumet förspråkar 2 dagar per arkeolog och begravd individ. Hur skulle man ställt sig inför den ovan beskrivna massgraven med 7 omrörda individer? Enbart denna låda skulle i så fall ta närmare 3 arbetsveckor att undersöka.

Länsmuseumets har nu i efterhand presenterat (bl a vid ett möte vid Enheten för arkeologisk dokumentation på Riksantikvarieämbetet) arkeologiska frågeställningar och forskningsvisioner för Värmland som helhet. Dessa idéer är av största betydelse, både för att "föra forskningen framåt" och öppna ögonen för antikvariska myndigheter. Ett exempel är intresset för utmarken som forskningsområde i Södra Finnskoga, med bl a diskussioner kring resursutnyttjande. Som enskild arkeolog måste man alltid sätta en exploateringsundersökning i relation till den pågående forskningen. Man måste också finna en balans till sina egna specialintressen.

Huvudavsikten med länsmuseumets artikel i META var att försöka skapa en debatt kring anbudsfordarande i allmänhet och postreformatorisk arkeologi i synnerhet. Man ställer även frågan om vi skall syssla med postreformatorisk arkeolog. Om detta råder väl ingen tvekan. Det gäller bara att formulera klara vetenskapliga frågeställningar anpassade till det konkreta arkeologiska materialet och dess förutsättningar.

Magnus Stübéus och Leif Jonsson är verksamma som arkeologer vid Riksantikvarieämbetets byrå för arkeologiska undersökningar, regionkontoret i Kungsbacka, UV Väst.

Rapporter och uppsatser

Gad Rausing

“Arkeologi”, vad är väl det? Ordet betyder ju ordagrant översatt, “kunskap om det forna”, men i våra dagar förstår vi kanske närmast med termen “sådana kunskaper om förgången tid, förhistorisk såväl som historisk, som blott kan vinnas med spadens hjälp”, samt dessutom “de metoder, med vilka sådana kunskaper kan uppnås”. Kunskaper kan vara aktuella, något som man behärskar, eller latent, sådana som man kan inhämta. Men kunskaper är blott kunskaper för den som känner till att de existerar, för den som vet var han skall söka dem och som kan inhämta dem. Inte för intet sade en gång en opponent, vid en disputation i Lund, att “det som är skrivet på svenska måste betraktas som icke skrivet”. Som så mycket annat var detta kanske en överdrift men mycken sanning ligger dock däri - det som är skrivet på ett obegripligt språk, eller det som är skrivet men icke åtkomligt, måste betraktas som icke skrivet. Men därtill kommer att den som besitter kunskaper ibland betraktar dem som icke relevanta, och därför icke skriver ned dem, icke förmedlar dem till andra. De flesta av oss vet nog med sig att icke alla iakttagelser kommit med i grävningsrapporten, och ännu mindre, i publikationen - vi har icke velat taga upp “onödig plats” med vad vi ansåg icke vara relevant. Men hur vet vi vad som kommer att vara relevant i framtiden?

I META 92,3 skriver Roger Blidmo en mycket tänkvärd artikel om “Rapportberget”, där han förordar att alla rapporter skall publiceras i en monografiserie, men han medger att förslaget “innebär visserligen att mängden information med självklar automatik måste begränsas Begränsningen betyder emellertid också att kravet på kvalitet blir ett självändamål. Jag kan icke längre se någon högre mening i vare sig publicering av basrapporter eller totala mängder data.” (Min kurs.)

Här måste jag anmäla en fullständigt avvikande mening. Om vi förutsätter att publiceringen skall ske på “konventionellt sätt” är det kanske riktigt att man måste begränsa materialet - men publiceringen sker ju icke för sin egen skull, utan för att materialet i framtiden skall kunna användas. Jag är övertygad om att arkeologien endast är existensberättigad om samtliga rapporter är så fullständiga som möjligt och bevaras på ett sådant sätt att de är

tillgängliga för alla som behöver dem i framtiden.

Och här kommer vi in på ett av dagens stora problem, ett som icke kan lösas med blod och järn, frågan om hur utgrävningsrapporter skall kunna publiceras, och publiceras så utförligt att dessa rapporter skall kunna användas som källmaterial av framtida forskare. Ty skall en utgrävning vara av värde, och skall rapporten ha något värde, måste såväl grävningen som rapporten vara av sådan klass att framtida arkeologers ännu icke formulerade frågor skall kunna besvaras med deras hjälp. Jag tror att Blidmo har fullständigt fel i sitt påstående.

Ingen allvarlig fältarkeolog skulle kunna tänka sig att låta sina fynd förbli okonserverade, otillgängliga för kollegor i dag och i morgon. Och det immateriella fyndet, formulerat i grävningsrapporten, måste behandlas med samma vördnad som det materiella.

Men hur skall det publiceras? Och hur skall de mängder av rapporter som nu ligger i lager, publiceras?

Problemet har kanske två nivåer: hur skall varje enskild grävnings rapport och resultat publiceras, och hur skall monografierna, de sammanställande resultaten av kanske många grävningar, med problemformuleringar och slutsatser, publiceras? Dessa publikationer riktar sig ju i någon mån till olika läsare: grävningsrapporten i första hand till forskare som avser att använda dem, monografierna för en mycket vidare läsekrets.

Gemensamt för dem båda är att de måste skrivas. De flesta av oss har mycket lättare att arbeta med det skrivna ordet än med ordbokens talade, och illustrationer är nödvändiga. Än idag är det på papper tryckta ordet det bästa kommunikationsmediet, även om microfiches har sitt givna användningsområde. Men ordet behöver icke nödvändigtvis arkiveras på papper, det behöver icke nödvändigtvis tryckas i massupplaga på papper.

De flesta av oss skriver redan med ordbehandlare och inom en mycket nära framtid kommer troligen den konventionella skrivmaskinen att vara enbart ett komplement till ordbehandlaren. Varför icke acceptera att ordet kan arkiveras och publiceras lika bra på diskett som på papper? Varför icke publicera såväl grävningsrapporter som större publikationer på disketter? Detta förutsätter att man gör det möjligt för varje läsare att kopiera dessa disketter utan kostnad. "Kunden" kan då själv skriva ut det som han behöver. Detta skulle även göra det möjligt för institutionerna på olika håll i landet, och till och med för enskilda forskare, att bygga upp arkiv och bibliotek till en överkomlig kostnad, den för inköp av tomma disketter, och att

förvara detta bibliotek på ett enkelt sätt.

Ett sådant system skulle dessutom spara mycken tid - man skulle icke behöva vänta på tryckningsanslag och icke heller på långa leveranstider.

Redan idag kan man magasinera flerfärgsbilder på diskett, och det är därför möjligt att avbilda en mycket stor del av materialet i rapporten.

Nya rapporter skrives naturligtvis från början direkt i ordbehandlare, medan äldre rapporter i arkiven kan kännas av, på samma sätt som bilder, och arkiveras på diskett. En nackdel härvidlag är dock att man icke kan söka rubriker eller ord i sådan text.

En mycket stor del av fältdokumentationens alla ritningar kan säkerligen, som Blidmo föreslår, göras på CAD-CAM, men detta fordrar, åtminstone idag, att läsaren disponerar ganska avancerad utrustning, och det är egentligen icke nödvändigt. Ritningar kan idag lika gärna avbildas "som bild", d v s det är möjligt att överföra konventionella ritningar till diskett, varvid man dock icke kan arbeta i bilden.

Att publicera på disketter skulle göra det möjligt att uppfylla det gamla önskemålet, att göra det till ett krav, att publiceringen av materialet måste följa omedelbart på grävningen. Även den resonerande publikationen måste följa mycket snart, inom månader i stället för efter år eller årtionden. Utgrävorna måste delta i publiceringen av rapporterna.

Eftersom en diskett är ett magnetminne och därför påverkas av kringliggande magnetfält kan den tyvärr alltför lätt förstöras. Icke heller vet vi idag hur lång livstid disketter egentligen har. Det centrala arkivet får därför icke utgöras av enbart disketter - varje verk måste också föreligga utskrivet, på papper av bästa kvarlitet, arkiverat under sådana betingelser att det kan förväntas ha mycket lång livstid.

Varje system för publicering av data kräver också ett registersystem. Här har diskettpubliceringen en stor fördel över alla andra metoder. Redan idag finnes söksystem, vilka gör det möjligt att söka stickord i det snabbt framvällande materialet. Man kan till och med kombinera stickord, så att man exempelvis i en litteraturlista kan finna de verk som diskuterar specifika fyndkombinationer. Men detta gör det utomordentligt viktigt, ännu viktigare än i dag, att utveckla ett omfattande stickordsystem, med vars hjälp man kan finna rätt titel.

Men allt detta är spekulationer om framtiden. Vad skall man göra med dagens rapportberg? Man måste arbeta genom det, man måste publicera rapporterna i sådan form att de kan användas. Antagligen har Blidmo rätt

när han säger att ett speciellt team måste ge sig i lag med de ackumulerade uppgifterna - men skall detta vara en permanent organisation? Personligen tror jag att vi här har två väsensskilda problem. För det första måste vi se till att utgrävarna själva formulerar sina rapporter så att de är "publikationsfärdiga" - och detta förutsätter bl a att varje rapport måste upptaga ett visst antal specifika uppgifter. Kopior av dessa rapporter, på disketter, skall så förvaras på SHM eller RA. För det andra måste vi behandla det existerande rapportberget. Men detta är, trots allt, en begränsad uppgift. I viss utsträckning, kanske till och med i ganska stor utsträckning, kan de antagligen kopieras direkt och förses med sökordsrubriker.

Jag tror icke att man bör, eller behöver, skapa ett "verk" för detta ändamål - och icke heller att man behöver, eller bör, flytta allt fyndmaterialet till Stockholm. Men däremot bör en upplaga av alla disketter och alla microfiches arkiveras i Stockholm, antagligen hos SHM. Och som jag tidigare påpekat är det viktigt att dessa rapporter är rikt illustrerade! Där måste också finnas ett sökregister, också tillgängligt på diskett!

Och materialet måste omhändertagas, och lagras, på sådant sätt att "behövande" lätt och snabbt kan kopiera tillämpliga delar därav!

Vi står idag inför en lika stor revolution när det gäller kunskapslagring och kunskapsinformation som man gjorde då skrivmaskinen och kopieringspapperet uppfanns!

Contract archaeology in Britain

Mary MacLeod

Contract funded archaeology and competitive tendering from private archaeological companies are facts of life in Britain and have been for at least ten years. However, the transition from a largely state-funded and controlled system of local archaeological units with responsibility for their own region's rescue archaeology, to an unregulated free market has been uncontrolled and unsystematic. Regardless of the ethical and practical advantages and disadvantages of either system, if the Swedish government and archaeological establishment are determined to open field archaeology to competition, they could and should examine the British situation in order to avoid the painful and damaging disorientation which has so afflicted British archaeology during this continuing period of transition.

The legal situation of British archaeology is largely determined by the 1979 Ancient Monuments and Archaeological Areas Act. This provides for the legal protection of specified monuments of national archaeological importance (which are scheduled and thus called Scheduled Ancient Monuments, i.e. SAM) and specified archaeological areas, nearly all of which are urban. Monuments and areas not added to these lists by the "inspectors" of the separate national monuments commissions (for England, Wales and Scotland) can only be protected by the relevant local authority, who may refuse to give permission for development if they so wish. Effectively, this sanction is rarely used, and the usual outcome is that a condition of development permission is that the developer partly or wholly funds and archaeological investigation if an archaeological site is known to exist before the development starts. If a site is found during the development, the building contractor may hide its existence from the authorities, although this is illegal, or the authorities may, at their discretion, permit work to continue without an archaeological investigation.

Thus it is clear that the legal protection afforded the British archaeological heritage is less than that provided to archaeology in Sweden. The substantial element of discretion extends to highest levels, as the 1979 Act does not define who may be licensed to carry out archaeological work, even on an SAM. This decision is left to the Secretary of State for the En-

vironment, and effectively his advisors, that is, the Commissioners of the National Monuments Commissions, decide. The Act also contains provision for the Secretary to deschedule (remove from protection), or dispose of (by sale, gift, or otherwise) any monument where:

"..... the Secretary of State is satisfied that it is no longer practicable to preserve the monument (whether because of the cost or preserving it or otherwise)."

Ancient Monuments and Archaeological Areas
Act, 1979, para. 30, subsection 4.

This latter situation has rarely occurred, although it may possibly become a problem in England during the next couple of years. Of more immediate importance to the present question, however, is the lack of statutory provision for the regulation of archaeological field work. Scheduled monuments at least have the protection of scrutiny by the relevant commission - English Heritage, Historic Scotland, or CADW. Unscheduled sites may be excavated by any person who has the permission of the landowner, or indeed, destroyed by the landowner.

This, then is the legal position. In practical terms, the Conservative political climate of the years since 1979 has caused a marked change in the execution of archaeological field work. In the late 1970s and early 1980s, rescue archaeology was dominated by the regional archaeology units. These were established either as charitable trusts (for example, the York Archaeological Trust) or as the excavation arms of the various regional museums (such as the Museum of London Archaeology Units). Each unit had a regional responsibility, and a near monopoly within that area; minimal overlap occurred and competitive tendering for jobs was extremely rare. Funding came from the commissions, local authorities, and developers, with professional archaeologists paid to work on the excavations and unpaid volunteers rarely taken to help. Rescue excavation was dominated by the universities, which, with the notable exception of Birmingham (the Birmingham University Field Archaeology Unit), were not deeply involved in rescue archaeology. Research excavations rarely paid wages, and were commonly funded by charitable trusts, donations and sponsorship in kind, as well as by the university departments which used them as a teaching tool.

Throughout the 1980s two major trends were observable. Firstly, in real

terms, the increase in government funding of archaeology did not match the increase in development, and thus in rescue archaeology. There was an ever-increasing gap in funding which, in the remarkable economic boom of the decade, was filled by developer funding, particularly in Greater London. Many units became heavily dependant upon developers, and also expanded enormously, employing and training many people with not formal academic qualifications in archaeology. By the end of the 1980s there was a very large and professional body of archaeologists working in Britain.

The second important trend which caused a major shift in the structure of the profession was the real decrease in government funding per student in the universities. As student numbers increased, the pressure on resources led to a movement in departments of archaeology towards the creation of rescue archaeology units based in these departments. Thus, for example, York University Department of Archaeology began to compete with the York Archaeological Trust for archaeological contracts in the area around York. This intraregional competition has led to local archives and finds being held in different areas, and also ill feeling within the archaeological community. The relatively low overhead costs of the University Units gave them an edge in competition for contracts, but some of them have found themselves relatively short of investment as their profits have subsidised their host departments.

Increasingly during the past decades, local authorities have appointed archaeologists to their staff. These people have had two major functions: to develop and maintain a local record of sites and monuments (Sites and Monuments Record - SMR) and monitor and augment the planning process. Although the appointment of these professionals has been encouraged by the relative commissions, unfortunately there is no legal requirement for a local authority to have a regional archaeologist. However, in the past couple of years, it has become evident that here lies the future of organised archaeology in Britain. As the regional archaeologist can monitor the planning departments (which give permissions for development), so they can exert an influence upon developers to employ only people with certain archaeological qualifications and standards to carry out field work. In the future it is also to be hoped that they will be able to ensure the adequate storage of finds and archive materials, and the rapid publication of excavation reports. As a systematic regulation of the profession, however, this will only work if the regional archaeologist is given legal standing and authori-

ty. There are still many important areas where no regional archaeologist exists, and there is no co-ordination of archaeological work.

Self regulation has also been increasingly considered by the profession. The creation of the Institute of Field Archaeologists in the early years of the 1980s was an encouraging step in the right direction, particularly when there was an early move towards producing a policy upon contract archaeology with the establishment of the Contract Archaeology Study Group. Their final report was published in 1986 (*The Field Archaeologist*, no. 8) and in 1987, the annual conference of the IFA was focussed upon the problems of contract archaeology in Britain. The conclusion of the Study Group was that archaeological work, as the "creative exploitation of a vulnerable resource" (IFA Annual Report, no. 3, 1986), was eligible only for design competition, not for financial competitive tendering. Attention was drawn to the situation in the USA where design competition is no longer a legally permissible factor in archaeological tendering, and the Society of Professional Archaeologists is the sole remaining arbiter of standards. Their report was both clear and helpful. However, during the Conference problems emerged. Some refused to accept that regulation was actually required, preferring to believe that the established units would have little competition due to their expertise and resources. Others pointed out, very accurately, that the majority of professional archaeologists were not members of the IFA, and self regulation would be ineffective unless accompanied by an acknowledgement of the authority of the Institute.

The archaeologists who saw no threat were wrong at the time, and have been proved increasingly wrong since. The disastrous collapse of the Museum of London Archaeology Units since 1990 was triggered by the freezing of Kuwait bank accounts in Britain at the start of the Gulf War, which led to the immediate halting of many building projects in the City of London. That money was later diverted to the redevelopment of Kuwait, and the fragile state of the British economy meant that the government could not provide funding to fill the gap. As a knock-on effect, the Museum was forced to shed many jobs. Thus the beginning of the 1990s saw a flood of highly trained, experienced archaeologists into the job market at a point in time when there were very few major projects to absorb them. Many of these were people with years of supervising or directing experience, used to running their own projects, and many were reluctant to leave archaeology. The obvious choice was self employment on a contract basis.

The small units which were created, of one, two or three partners, could clearly not compete for the largest projects which were available. However, they could, and do, compete for the small contracts - watching briefs, site assessments, trial excavations - which form the majority of any large unit's work. Unfortunately for the large units, these small projects, requiring few resources and few workers, are the greatest source of profit. Larger projects are more unpredictable and more likely to run over budget. The major units found that their economic base was being cut away in a time of real financial difficulty.

It must also be said that some units have found it to their financial advantage to sub-contract work to these self-employed archaeologists, rather than employ staff to carry out work. Under British tax law this is cheaper than employing a person to work full time.

The membership of the Institute of Field Archaeologists has grown steadily since its foundation, but it is still sadly not an exclusive professional body. Archaeologists are also largely not unionised. Self regulation is therefore ineffective because some of those people whose work would most benefit from professional regulation are among those who have not yet joined IFA. There is also the problem of apathy, and political disagreements within and outside the Institute. These are inevitable in the early years of any professional body, but must surely be a particular problem in a profession where no other legal form of regulation exists. The Institute is thus not able to consistently enforce its policy of design competition, and much depends on the existence of county archaeologists, and the degree of authority and influence permitted to them by their respective counties (see above).

Although there are many responsible, professional contract archaeologists in Britain, it must by now be clear that the situation, though gradually changing, has been very difficult during the past 10 years. We are hopefully nearing the end of a very extended period of transition between a highly state controlled system, and a free market, unregulated competitive system of archaeological work. Regardless of one's political beliefs, it is evident that the uncontrolled nature of this transition and the assumption that market economics were sufficient to regulate the exploitation of an uniquely non-renewable cultural resource, were a mistake. There have been very competent, professional excavations carried out under contract, but there have also been too many dangerous, destructive, badly resourced projects

where lack of funding led to inadequate health and safety standards, and the lack of archive control led to rotting finds and no publication.

Sweden is now moving into the same period of transition as Britain, and would be foolish to ignore the lessons which archaeologists in Britain have had to learn at such cost to themselves and to the archaeological heritage. If our political masters determine that the structure of professional archaeological work should change, they will not necessarily provide adequate safeguards for that transition, and if they do not do so, we must. A single monitoring body, whether governmental or professional seems to be a necessity, and it must have power. Such power may be either statutory, or may be created by compulsory membership of a professional body. The advantages of a professional society or institute lie primarily in its complete political independence - its standards of quality control are not vulnerable to political pressure to cut costs. A professional group can also lobby a government to change legislation in a way which a governmental department may not be free to.

Government ideology throughout Europe, being increasingly that of free market capitalism, treats our common past as a commodity on the market. The understanding of our past, however, is both a right and an academic responsibility, and its exploitation in the service of a market exaggerates the tendency already present (and, indeed, unavoidable) to read in the past a reflection of the present. Ideally, therefore, one would wish that archaeology might be administered and executed within a tight legal framework as a part of a politically nonaligned civil service, with a powerful and independent professional body as a counter-balance. If this is not to be, it is better that archaeologists operate within the private sector than that the work not be carried out at all, but a very tight legal and organisational framework does seem to be a prerequisite. That this framework does not effectively exist in Britain is a tremendous disadvantage to the execution of professional and controlled field work. As the Swedish government increasingly allows market competition into its hitherto admirable archaeological service, it would do very well to learn from the past decade of disorganisation and disruption in British archaeology.

Mary MacLeod är doktorand i arkeologi vid universitetet i Glasgow. Hon är dessutom verksam som antikvarie vid Birkagrävningen.

Bibliography

Ancient Monuments - Archaeological Areas Act, 1979 HMSO, London, 1979.

National Heritage Act, 1983, HMSO London, 1983.

The Field Archaeologist, vol 1- Birmingham

IFA Annual Report no 3, Birmingham, 1986.

Några randanmärkningar till en text

Anders Andrén

Senaste numret av META avslutades med en artikel av Axel Christopher-
sen, som pläderar för den historiska arkeologins "arkeologiska" identitet.
Huvuddelen av hans inlägg formar sig till en kritik av min syn på den his-
toriska arkeologin, såsom den kommer till uttryck i olika arbeten från de
senaste åtta åren. Eftersom jag för närvarande arbetar med en större över-
sikt över den historiska arkeologin och dess specifika problem känns det
inte riktigt meningsfullt att bryta ut vissa tankar och argument för ett längre
svar. Så låt mig här bara ge några korta kommentarer till Christophersens
läsning av mina tyranniska texter.

En stor del av kritiken bygger 1) på en "absolut" tolkning av begrepps-
paret latent-manifest, trots att jag tidigare har påpekat deras relativa karak-
tär, 2) på en "konkret" tolkning av ordet "ting", trots att ordvalet enbart är
betingat av allitteration. Begreppet skulle utan problem kunna bytas ut mot
"materiell kultur" i alla dess möjliga meningar.

Inför upphetsade formuleringar som att min hållning "*er det tydligste
uttryck hittil for den historiske arkeologiens dype eksistensielle krise*", som
har "*ledet fram til en negasjon av den historiske arkeologiens empirisk-
metodiske forankring*" genom att "*oppmerksomhet blir ledet vekk fra det
som burde være en sentral oppgave for den historiske arkeolgien*" kan jag
inte annat än hänvisa till Annual Report från Lund. Läs och begrunda vad
som faktiskt sker i historisk arkeologi på andra sidan Kölen!

Anders Andrén är docent i medeltidsarkeologi vid Lunds universitet och innehar för
närvarande ett forskarlektorat i historisk arkeologi.

Protokoll fört vid årsmöte för Medeltidsarkeologiska Föreningen 24 februari 1993.

Närvarande: Peter Carelli, Lars Ersgård, Ingrid Gustin, Anders Jonasson, Mats Mogren, Mats Roslund, Katalin Sabo.

§1. Mötet förklarades öppnat.

§2. Lars Ersgård valdes till mötesordförande.

§3. Mats Roslund valdes till mötessekreterare.

§4. Katalin Sabo valdes till justeringsperson.

§5. Mötet beslöt att ändra stadgarna så att samtliga ledamöter i styrelsen är ordinarie medlemmar. Suppleanter avskaffades. Inget i stadgarna strider mot detta då dessa säger att styrelsen skall omfatta minst 5 ledamöter. I praktiken fungerar samtliga styrelsemedlemmar som aktiva deltagare vid utgivningen av META.

§6. Följande styrelseledamöter utsågs:

Peter Carelli, Lars Ersgård, Ingrid Gustin, Anders Jonasson, Mats Mogren, Mats Roslund, Katalin Sabo.

§7. Ulla-Britta Ekstrand valdes till ordinarie revisor. Elisabeth Iregren valdes till revisorssuppleant.

§8. Till valberedning utsågs Hampus Cinthio och Anders Ödman.

§9. Kassören redovisade föreningens ekonomi och revisorerna yrkade på ansvarsfrihet för den avgående styrelsen, vilket tillstyrktes.

§10. Inför 1993 planeras två enkelnummer och ett dubbelnummer. Ett med artiklar som anknyter till debatten om exploaterings- och forskningsgrävningar samt rapportskrivning, ett om bevarandet av kulturlager och slutligen ett om framväxten av rike och stat i Skandinavien.

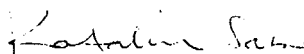
§11. Årsmötet beslöt att Erik Cinthios fond skulle utgå som ett stipendium om 5000 kronor för 1993.

Vid protokollet

Mats Roslund

Justeras

Katalin Sabo

Anvisningar för författare i META

Manus till META insändes i papperskopia samt på diskett (önskvärt). Disketten skall vara av formatet 3,5 tum. Eftersom META-redaktionen uteslutande använder **Macintosh**-datorer, är det underlättande för redaktionsarbetet om insända disketter är formaterade för detta system. META-redaktionen har emellertid även möjlighet av konvertera disketter formaterade enligt MS-DOS-systemet. Texten bör då vara sparad som en ren ASCII-fil.

Den insända texten skall vara i tryckfärdigt skick. Korrektur till författarna utlämnas normalt sett inte.

Referenssystem. Hänvisningar göres i texten med angivande av författarnamn, tryckår och sida. Undvik om möjligt längre noter. Om dylika finnes placeras de efter texten. Under rubriken **Litteratur** samlas alla verk, som citerats i texten, med angivande av författarnamn, verkets namn, eventuell skriftserie eller för uppsatser aktuell årsbok eller samlingsvolym enligt exempel

Stenholm, L. Önnerup - en skånsk by mellan två revolutioner.

Medeltiden och arkeologin, festskrift till Erik Cinthio. Lund studies in medieval archaeology 1. 1986.

Styffe, C.G. *Skandinavien under unionstiden.* 1911.

Faktaruta. Till varje text bifogas av författaren en uppgift om dennes nuvarande sysselsättning, t.ex doktorand vid arkeologisk institution eller antikvarie vid museum.

Illustrationer (fotografier och svartvita ritningar eller teckningar) till texten skall vara av hög kvalitet och bör helst vara anpassade till en trycksida i A4-format. Skicka gärna originalmaterial. Redaktionen har möjlighet att göra copy-proof. Alla illustrationer skall vara försedda med figurnumrering. Till dessa bifogas även en förteckning över aktuella figurtexter samt anvisning om var i texten figurerna skall placeras.

Redaktionens adress:

**Medeltidsarkeologiska föreningen
Arkeologiska institutionen,
Krafts torg 1,
223 50 Lund.**

INNEHÅLL

Redaktionellt		1
<i>Stefan Larsson & Elisabeth Rudebeck</i>	Arkeologin och makten över meningen	3
<i>Christina Rosén</i>	Nyare tids arkeologi - ännu en gång	20
<i>Magnus Stibeus & Leif Jonsson</i>	En kyrkogård i Kristinehamn går igen	23
<i>Gad Rausing</i>	Rapporter och uppsatser	39
<i>Mary MacLeod</i>	Contract Archaeology in Britain	43
<i>Anders Andrén</i>	Några randanmärkningar till en text	50
Protokoll från årsmöte		